Advies van het Nationaal Burgerberaad Klimaat

Voorzitter: Steen

Advies van het Nationaal Burgerberaad Klimaat

Aan de orde is het **debat** over **het advies van het Nationaal Burgerberaad Klimaat**.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering. Aan de orde is het debat over het advies van het Nationaal Burgerberaad Klimaat. Ik heet de bewindspersonen van harte welkom. Fijn dat u er bent. Ik heet natuurlijk ook de, nog steeds best volle, publieke tribune van harte welkom. Fijn dat u hier bent. Goedenavond, wou ik zeggen. U heeft het goed volgehouden vandaag. Hartstikke goed.

We gaan gauw beginnen. Ik geef het woord aan de eerste spreker. Dat is de heer Klos van D66.

De heer **Klos** (D66):
Voorzitter, dank. Dank aan alle aanwezigen. Dank voor jullie geduld, dank dat jullie erbij willen zijn en dank ook voor jullie advies.

Voorzitter. Zet 175 Nederlanders bij elkaar die heel verschillend denken over klimaatbeleid. Vraag ze vervolgens om zeven weekenden lang te praten over hoe we kunnen reizen, eten en spullen gebruiken op een manier die beter is voor het klimaat. Je zou verwachten dat ze lijnrecht tegenover elkaar komen te staan, maar het tegenovergestelde is gebeurd: ze luisterden naar elkaar en kwamen samen tot concrete voorstellen. De deelnemers hebben zich verdiept, deskundigen gehoord en geluisterd naar mensen met wie ze het lang niet altijd eens waren. Als wij mensen vragen ergens zo veel tijd in te steken, dan moeten wij hun advies ook serieus nemen. Dat betekent niet dat ieder voorstel letterlijk moet worden overgenomen, maar als het kabinet afwijkt, moet het helder uitleggen waarom en vooral wat er dan wel kan. Het kabinet neemt de helft van de 82 deelvoorstellen over, stelt over 18 het besluit uit en wijst er 23 af. Mijn voorstel voor hoe daarmee om te gaan is drieledig. Voer de overgenomen voorstellen dus voortvarend uit, neem uiterlijk komend voorjaar een besluit over de voorstellen die in de wachtkamer staan en kijk bij die laatste voorstellen, die niet zijn overgenomen, wat er wel kan. Is het kabinet daartoe bereid?

Voorzitter. Wij praten hier als klimaatwoordvoerders vaak over windmolens, zonnepanelen, kernenergie, de uitbreiding van het elektriciteitsnet of de verduurzaming van de industrie, maar klimaatbeleid gaat ook over keuzes die mensen iedere dag maken: wat we eten, hoe we reizen en wat we kopen. De adviezen van het burgerberaad kunnen serieuze klimaatwinst opleveren: 5 tot 17 megaton CO_2-reductie in 2030. De vraag is hoeveel daarvan het kabinet daadwerkelijk kan realiseren. Bij verschillende aanbevelingen zegt het kabinet namelijk dat bestaand beleid al voldoende is. Daarom heb ik drie vragen. Levert dat beleid ook het door het burgerberaad beoogde klimaatresultaat op? Hoeveel extra CO_2-reductie voegde de kabinetsreactie toe? En kan het kabinet bij de voorjaarsbesluitvorming nog meer aanbevelingen benutten om de klimaatwinst te vergroten?

Voorzitter. Laat ik er één voorstel uitlichten dat het kabinet wil overnemen: het tegengaan van voedselverspilling. Met 97% steun was dit de populairste aanbeveling van het burgerberaad. Het kabinet wil voedselverspilling in 2030 halveren. Daarin is het op papier zelfs ambitieuzer dan het burgerberaad, maar het kabinet erkent dat we nog niet op koers liggen om dat doel ook daadwerkelijk te halen. Het burgerberaad stelt daarom aanvullende

verplichtingen voor zoals die in Spanje bestaan. Het kabinet wil daar niet aan. Waarom niet? Deelt het kabinet het uitgangspunt dat vrijwilligheid dus niet genoeg is als blijkt dat we daar het doel niet mee halen?

Voorzitter. Ik wil vandaag pogen om alvast twee van de voorstellen die het kabinet afwijst, toch naar de categorie "overnemen" te verplaatsen. Een telefoon, wasmachine of stofzuiger die langer meegaat, is beter voor de wereld, maar ook beter voor je portemonnee. Het burgerberaad wil dat mogelijk maken. Het kabinet zet al stappen om repareren makkelijker te maken. Sinds dit jaar geldt ook een recht op reparatie. Andere voorstellen neemt het kabinet echter niet over. Zo ziet het kabinet weinig in een langere vaste garantieperiode naar Schots voorbeeld, omdat, zo zegt het kabinet, een wasmachine nu eenmaal langer meegaat dan een fietslampje. Dat zijn volgens het kabinet verschillende categorieën. Ik kan wel enigszins meegaan in die manier van denken, maar dat producten van elkaar verschillen, betekent niet dat er geen minimumgarantietermijn per productgroep kan worden vastgesteld. Is het kabinet bereid om daar iets creatiever en iets welwillender naar te kijken? Wil het kabinet kijken naar een systeem waarin de garantietermijn beter aansluit bij de verwachte levensduur van een product, zodat fabrikanten er belang bij hebben spullen te maken die langer meegaan?

Voorzitter. Dit burgerberaad laat zien dat mensen met verschillende overtuigingen hun eigen gelijk ter discussie kunnen stellen en samen tot oplossingen kunnen komen. In de inleiding van het advies schrijven de deelnemers een juweel van een zin. "Onze aanbevelingen zijn geen sieraden voor in een la, maar gereedschap dat gebruikt moet worden." Nu is het dus aan ons. Het is aan de Kamer, maar ook aan het kabinet. Ik zie uit naar de beantwoording van de bewindspersonen.

Dank u wel.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ik heb nog wel een vraag. Hoe kijkt de heer Klos naar de aanbevelingen die zijn gedaan over reizen? Een van de aanbevelingen gaat over internationaal spoor: reizen met de trein zou goedkoper mogen zijn dan vliegen. Ik ben benieuwd hoe de heer Klos daartegen aankijkt.

De heer **Klos** (D66):
Dank voor die vraag. Ik vond dat een goede aanbeveling. Ik denk ook dat daar concrete stappen op gezet kunnen worden. Een van de voorstellen die bijvoorbeeld de Europese Commissie doet, is om het boeken van treintickets makkelijker te maken en daarmee uiteindelijk ook reizen goedkoper te maken. Ik denk dat alle maatregelen die we kunnen nemen om reizen met de trein goedkoper te maken dan vliegen, niet alleen goed zijn voor het klimaat, maar ook fijn zijn voor mensen, want met de trein kun je op een relaxte manier door het continent reizen.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ik zie dat deze specifieke aanbeveling door het kabinet niet echt wordt overgenomen. Er wordt gezegd dat daar later over besloten wordt. Is de heer Klos het met mij eens dat dit nou echt iets is waar bijvoorbeeld in het voorjaar naar gekeken moet worden en dat dan bekeken moet worden hoe wij hier op korte termijn nog verder concreet invulling aan kunnen geven?

De heer **Klos** (D66):
Ja, ik ben daar best wel voorstander van, maar ik denk ook dat we eerlijk moeten zijn. Als je iets goeds doet voor mensen door ervoor zorgen dat de tickets Europees te boeken zijn en het daarmee mogelijk maakt dat mensen een lagere prijs betalen, dan kan dat bijvoorbeeld nadelige gevolgen hebben voor de NS. Daar moet je dus wel eerlijk over zijn, maar ik denk dat wij dat goede moeten doen voor mensen en niet alleen maar de belangen van onze nationale spoorbeheerder moeten verdedigen.

De **voorzitter**:
Mevrouw Van Oosterhout?

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ja. Tot slot heb ik nog een vraag van een iets andere orde. In de afgelopen maanden heb ik mijzelf ontzettend verbaasd over alle aanbevelingen die zijn gedaan: hoe concreet ze zijn, hoe inhoudelijk onderbouwd ze zijn. Ik heb daarom een meer open vraag aan de heer Klos. Door welke aanbeveling werd hij nou zelf ontzettend verrast?

De heer **Klos** (D66):
Dat is een goede vraag. Nou, er was er één. Ik heb een hoop positieve dingen gezegd. Laat ik dan ook iets noemen waarbij ik dacht: nee, dat zou ik niet willen doen. Dat is het verbod op de import van recyclaat van buiten Europa. Het burgerberaad stelde voor om dat nationaal te organiseren. Dat is geen gekke gedachte, maar ik denk dat we juist met het optuigen van grensbescherming voor de gehele Europese Unie iets aan het bedenken zijn wat ook binnen de regels van de Wereldhandelsorganisatie past. Als internationalist en Europeaan denk ik dat dat een betere manier is om het te doen, maar het verraste mij wel dat het burgerberaad juist op dat punt naar een nationale maatregel keek.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Klos. Dan staat op mijn lijst de heer Van den Berg, maar die zie ik niet in de zaal. Dan gaan we door met mevrouw Van Oosterhout, van PRO. Aan u het woord.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Dank u wel, voorzitter, en ook dank aan al die mensen die hier nog altijd zitten en geduldig hebben gewacht.

Voorzitter. Het is op zijn zachtst gezegd een bijzondere dag in politiek Den Haag om het te hebben over het Burgerberaad Klimaat, een proces waarbij 175 willekeurige Nederlanders met een gedegen, breedgedragen advies zijn gekomen op de vraag: hoe kunnen we eten, spullen gebruiken en reizen op een manier die beter is voor het klimaat? Daarbij zeggen ze: als 175 mensen het kunnen, dan kunnen de 150 mensen in de Kamer het ook. Dat mantra klinkt bijna ironisch op een dag als vandaag, maar ik neem dit graag ter harte en hoop dat de collega's dit tijdens dit debat ook zullen doen.

Wie het advies leest, ziet één rode draad: het klimaatbeleid moet eerlijker; duurzame keuzes moeten lonen; vervuiling moet juist minder goedkoop; en het juiste doen voor het klimaat zou niet moeten afhangen van hoe graag je het goede wilt doen of hoe groot je portemonnee is. Ze hebben daarbij één belangrijke voorwaarde: mensen met een kleine beurs of zonder goed alternatief mogen niet onredelijk hard worden geraakt. Mijn fractie omarmt deze gedachte. Het goede nieuws is dat het kabinet deze principes ook zegt te steunen. Mijn vraag aan de minister is vervolgens wel: als we het over de principes eens zijn, waarom zien we ze dan zo weinig terug in de keuzes die zij maakt over het klimaatbeleid? Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat haar klimaatbeleid rechtvaardiger wordt?

Voorzitter. Dan concreet over de aanbevelingen die het burgerberaad doet. Een aantal aanbevelingen zegt het kabinet over te nemen, maar als ik kijk naar hoe het kabinet dit zegt te doen, dan hanteert het soms wel een smalle interpretatie van de aanbevelingen. Een van de aanbevelingen is het afbouwen van fossiele subsidies. Het burgerberaad zegt: zonder afbouw van fossiele subsidies krijg je nooit een eerlijke markt voor duurzame producten. Het kabinet zegt dat het dat overneemt, maar verwijst vooral naar Europa en naar een uitfaseerplan dat er al lag. Is de minister het met mij eens dat dat geen echte oplossing is voor dat advies? En wat gaat de minister nu concreet aanvullend doen om fossiele subsidies af te bouwen? Is de minister bereid om in het voorjaarspakket een concreet afbouwpad op te nemen met jaartallen en bedragen voor de fossiele subsidies die we nationaal zelf in de

hand hebben?

Dan de voorstellen die het kabinet niet overneemt, of nog niet overneemt. Allereerst de voorstellen rondom reparatie. Repareren moet volgens het burgerberaad makkelijker en goedkoper. Het burgerberaad stelt een reparatiefonds voor en een reparateursregister dat ook meubels en textiel omvat. Het kabinet gaat dat onderzoeken en komt na het voorjaar van 2027 hierop terug. Kan de minister toezeggen dat er in het voorjaar van 2027 ook echt een besluit ligt, en niet opnieuw een onderzoek?

Dan voedselverspilling. Veel mensen voelen denk ik dat voedselverspilling tegengaan in veel opzichten een win is. Dit advies krijgt dan ook de grootste steun van allemaal: 97%. Het burgerberaad vraagt om een Nederlandse versie van de Spaanse wet tegen voedselverspilling. Het kabinet erkent wel dat het doel om verspilling in 2030 te halveren onder druk staat, maar een verplichting komt er niet. Waarom niet, vraag ik aan de minister.

En dan de aanbevelingen over internationale treinen. Het burgerberaad wil dat internationale treinen veel aantrekkelijker worden. Dat klinkt mij heel goed in de oren. Toch zien we in de praktijk helaas nog vaak het tegenovergestelde, bijvoorbeeld bij de Eurostar-trein vanuit Nederland naar Londen. Door capaciteitsproblemen bij de grenscontroles vertrekken die treinen vaak te laat. En erger nog, er blijven steeds stoelen leeg, terwijl de vraag van reizigers nu al groter is dan het aanbod. Dit is echt niet uit te leggen aan al die reizigers die graag de trein willen nemen naar Londen en nu gedwongen worden om het vliegtuig te nemen. Dit is een concreet voorbeeld. Ik neem aan dat het kabinet, dat zelf stelt dat het internationale spoor gestimuleerd moet worden, dit probleem snel wil oplossen. Wat gaat er de komende tijd dan ook daadwerkelijk gebeuren op dit punt? En breder: onderschrijft de staatssecretaris van IenW dat internationale treinen beter, toegankelijker en goedkoper moeten worden? Zo ja, kan zij aangeven wat er het komende jaar precies gedaan gaat worden om hiervoor te zorgen?

Tot slot, voorzitter: het vervolg. Hoe zorgen we er nou voor dat de aanbevelingen na dit debat niet alsnog in een la belanden? Kan de minister toezeggen dat in de jaarlijkse rapportage die zij naar de Kamer gaat sturen, wordt ingegaan op alle aanbevelingen en op wanneer er waarover wordt besloten? En kan zij toezeggen dat zij bij het voorjaarspakket nogmaals ingaat op de aanbevelingen die ik net heb genoemd, en op hoe die alsnog kunnen worden overgenomen?

Voorzitter. Het burgerberaad schrijft: zie geen beren maar kansen op de weg; kijk waar het wel kan in plaats van waar niet. Ik hoop dat de bewindspersonen dit ook zullen denken bij het opvolgen van de adviezen uit het rapport.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. U heeft nog een interruptie van meneer Klos.

De heer **Klos** (D66):
In de geest van het burgerberaad wil ik een vraag stellen. Zijn er dingen die in dit advies stonden waarvan mevrouw Van Oosterhout dacht: hier ben ik eigenlijk wel door overtuigd, maar hiervoor dacht ik dit nog niet?

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ik denk dat er een hele hoop goede zaken in staan, waar ik eerder nog niet over had nagedacht, maar waarover het burgerberaad met zulke concrete ideeën kwam dat ik dacht: waarom doen we dat eigenlijk niet? Ik had zelf bijvoorbeeld nog niet eerder gehoord van die

Spaanse wet over voedselverspilling. Ik ben heel blij dat we daar nu wel van afweten en dat we daar ook mee aan de slag kunnen gaan.

De heer **Klos** (D66):
Dan over het aantrekkelijk maken van de trein. Het is mij namelijk ook een doorn in het oog dat er voor die verbinding met Engeland, die veel mensen willen gebruiken, nog zulke beren op de weg zijn. Kan mevrouw Van Oosterhout dus misschien het een en ander vertellen over hoe dat dan wél kan? Welke barrières zouden we moeten wegnemen om juist die reis makkelijker te maken?

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Het gaat allereerst natuurlijk om hoe je dat Europees nog beter op elkaar af kunt stemmen en hoe je het makkelijk kunt maken om die treintickets te boeken. Maar een van de aanbevelingen gaat specifiek over het goedkoper maken van die tickets. Daarbij komen de fossiele subsidies ook een beetje om de hoek kijken. Hoe kan het nou dat een treinticket nog altijd vaak duurder is dan een vliegticket? Dat komt natuurlijk ook door verschil in belasting. Ik denk dus dat dat iets is waar goed naar gekeken moet worden.

De **voorzitter**:
Meneer Klos, tot slot.

De heer **Klos** (D66):
Tot slot op dat punt. Kan mevrouw Van Oosterhout schetsen hoe zij dat afbouwpad van die fossiele subsidies voor zich ziet en met welk tempo dat kan? En welke van de fossiele subsidies heeft haar voorkeur om als eerste af te bouwen?

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Mijn fractie heeft een hele wet klaarliggen als het gaat om het afbouwen van fossiele subsidies. Volgens mij staat in het coalitieakkoord heel duidelijk dat dat Europees moet gebeuren. Daar ligt nu ook een hele concrete kans voor. De Europese Commissie zal dit kwartaal met een raamwerk komen voor het afbouwen daarvan. Als het aan mijn fractie ligt, moet dat zo snel mogelijk gebeuren. Volgens mij is dat ook in de geest van wat het burgerberaad ons heeft meegegeven. De heer Klos en ik weten allebei dat we zo snel mogelijk van fossiel af moeten komen. Daar helpen die fossiele subsidies natuurlijk niet bij.

De **voorzitter**:
Dank aan mevrouw Van Oosterhout. Mevrouw Teunissen van de Partij voor de Dieren, u mag al.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Voorzitter, dank u wel. Het Nationaal Burgerberaad Klimaat laat zien wat er mogelijk is wanneer mensen met elkaar in gesprek gaan. 175 Nederlanders, geloot uit de samenleving, met uiteenlopende achtergronden, overtuigingen en levensomstandigheden, hebben maandenlang met elkaar gesproken, geluisterd, geleerd en afgewogen, om samen tot concrete oplossingen te komen voor het klimaat. Ik wil hen — een aantal van hen zit op de publieke tribune — daar heel hartelijk voor bedanken. Het resultaat is indrukwekkend. Het beraad kwam met dertien aanbevelingen, gesteund door een grote meerderheid. Juist omdat deze mensen zo verschillend zijn, wegen die adviezen zwaar. Ze laten zien dat er in Nederland veel meer draagvlak bestaat voor klimaatmaatregelen dan de politiek soms veronderstelt.

Voorzitter. Dat draagvlak is niet gratis. Het moet worden gevoed met concrete maatregelen voor het klimaat, die direct iets opleveren voor mensen, zodat ze zien dat klimaatbeleid ook hun iets oplevert. Deze burgers hebben hun kostbare tijd, energie en vertrouwen gegeven. Ze hebben bruggen gebouwd tussen mensen en meningen en ze verwachten terecht dat de

politiek hetzelfde doet. Daarom is het zo belangrijk dat we vandaag goed met elkaar spreken over hoe we serieus werk gaan maken van de adviezen. De dertien aanbevelingen, met minstens 75% steun, leveren 5 tot 17 megaton CO_2-reductie per jaar op. Dat is echt fors. Het kabinet neemt nu echter vooral de vrijwillige en minder ingrijpende opties over. Daarmee wordt zeker niet eens de helft van de potentiële klimaatimpact behaald, zo laat CE Delft weten. De handreiking die het burgerberaad geeft, is duidelijk. Er is mandaat en draagvlak om ook meer verplichtende keuzes te maken, zelfs als die soms iets meer pijn doen. Ze zijn met grote meerderheden aangenomen, maar dit kabinet laat ze liggen.

De echte keuzes worden uitgesteld of te makkelijk naast zich neergelegd. Het kabinet zegt 41 van de 82 maatregelen over te nemen, maar die overgenomen maatregelen worden niet altijd volledig uitgevoerd zoals het burgerberaad dat voorstelt. Denk aan het afbouwen van fossiele subsidies, waar 83% voor pleit. Het kabinet zegt dit over te nemen, maar bedoelt vooral dat het in Europa wil pleiten voor afbouw. Dat is belangrijk, maar ondertussen introduceert het kabinet tegenstrijdige plannen. Is de minister bereid beter te kijken naar het afbouwen van de 30 miljard aan fossiele subsidies op nationaal niveau?

Voorzitter. Denk ook aan het tegengaan van voedselverspilling. Het burgerberaad wil dat bijna unaniem, met 97% steun, maar wil geen verplichtingen stellen. Dan blijft het symboolpolitiek. Ik verzoek de minister met klem om alsnog welwillend te kijken naar verplichtende onderdelen van het advies van het burgerraad. Is zij bereid om het Spaanse voorbeeld alsnog integraal over te nemen? Ook vraagt het burgerberaad, met 86%, om beter openbaar vervoer. Ik vraag het kabinet ook graag naar een tijdpad voor de uitvoering van het advies en van onze aangenomen motie over het uitwerken van een structureel dalurenticket voor de trein, bus en metro.

Voorzitter. Dan landbouwgif. 83% van de mensen wil dat schadelijk landbouwgif verdwijnt van hun bord. Het kabinet zegt deze maatregel over te nemen, maar dat klopt niet, want gisteren schreef de collega van LVVN nog dat Nederland in Europa zou instemmen met de verlenging van het gebruik van een hele lijst met landbouwgif. Hoe rijmt het kabinet dit met de aanbeveling van het burgerberaad? Is het mogelijk om met de collega's van LVVN hierop te reflecteren?

Voorzitter. Tot slot zijn er ook maatregelen die het kabinet niet overneemt. Ik vraag de minister met klem om opnieuw te kijken naar de geest van dit advies. Misschien is de precieze vorm niet altijd haalbaar, maar de onderliggende doelstelling wel. Dat geldt bijvoorbeeld voor de langere garantieperiode voor spullen. Het kabinet maakt zich er erg makkelijk van af door te zeggen dat niet ieder product dezelfde garantieperiode heeft. Is de minister bereid dit verder uit te werken?

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Als u nog even blijft staan, krijgt u een interruptie van meneer Klos.

De heer **Klos** (D66):
Vindt mevrouw Teunissen dat het kabinet alle aanbevelingen van het burgerberaad zou moeten uitvoeren?

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Ik denk dat er heel veel mogelijk is, omdat we nou eenmaal opeenvolgende kabinetten hebben gehad die vrij weinig hebben gedaan. Je ziet dat we daardoor nu minder dan 5% kans hebben om de klimaatdoelen te halen. Ik denk dus dat het in ieder geval de inzet moet zijn om wel alle maatregelen uit te voeren.

De heer **Klos** (D66):
Hoe kijkt mevrouw Teunissen bijvoorbeeld naar de aanbeveling om auto's die op biodiesel rijden toe te laten tot milieuzones?

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
De Partij voor de Dieren is eerlijk gezegd voor milieuzones, dus dat vinden we heel goed. Maar over biogas zijn wij kritisch, omdat wij ook naar andere factoren kijken. Het gaat dan vooral over biobrandstoffen die heel veel land vragen en waarvan de productie heel veel energie vraagt. Dus ja, dat vinden we niet zo duurzaam. Daar zouden we dan ook niet in meegaan. Datzelfde geldt natuurlijk ook voor een aantal andere maatregelen waarbij het kabinet goed moet kijken naar de neveneffecten. Een groot deel van de maatregelen kunnen wij steunen, maar het klopt dat we over deze maatregel kritisch zijn.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Volgens mij delen mevrouw Teunissen en ik het idee dat er nog best wel wat ruimte voor verbetering is bij het implementeren van sommige adviezen. Ik ben benieuwd hoe mevrouw Teunissen kijkt naar het komende voorjaarspakket en de kansen die dat wellicht biedt om toch nog een aantal van die maatregelen over te nemen.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Dat vind ik een hele goede vraag van mevrouw Van Oosterhout. Het voorjaarspakket zou ertoe moeten leiden dat het kabinet wel aan de klimaatdoelen gaat voldoen. Daar is ontzettend veel voor nodig. Er had eigenlijk nu al meer in de begroting moeten gebeuren. Dus ja, deze input van het burgerberaad is dan natuurlijk fantastisch om ook dat voorjaarspakket verder vorm te geven.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Tot slot. Ik ben ook nog wel benieuwd hoe mevrouw Teunissen aankijkt tegen de opvolging. We hebben nu dit debat met elkaar en hopelijk wordt er bij het voorjaarspakket nog een slag geslagen. Maar hoe kijkt mevrouw Teunissen naar de verdere opvolging, om ervoor te zorgen dat al die mooie adviezen straks niet in een la belanden?

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Dat is ook een hele goede vraag. Ik denk dat we er met elkaar voor moeten zorgen dat de opvolging heel goed geborgd wordt. Dat zou je kunnen doen door de Kamer periodiek te informeren over de voortgang. Nou ja, ik heb ook begrepen dat het burgerraad het initiatief heeft genomen om zelf te gaan monitoren. Maar ik denk dat het vooral aan onze Kamerleden is om de vinger aan de pols te houden en om met behulp van die periodieke rapportages goed de voortgang te bewaken.

De **voorzitter**:
Tot slot, mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ik denk dat ik dat onderschrijf. Het is een oproep aan ons allemaal om ervoor te zorgen dat wij als Kamerleden ons er na dit debat actief voor inspannen dat deze adviezen niet worden vergeten.

De **voorzitter**:
Dank u wel, mevrouw Teunissen. De volgende spreker is de heer Kops van de PVV.

De heer **Kops** (PVV):
Goeienavond, voorzitter. En dan gaat het opeens om 21.45 uur over het klimaatberaad!

Voorzitter. Dat klimaatberaad ging begin 2025 van start. Ik weet nog goed dat de PVV er

toen al hele leuke mondelinge vragen over heeft gesteld. Maar het is allemaal alweer enige tijd geleden en ik wil u daarom graag in herinnering brengen hoe het er toen zoal aan toeging. In een notendop is dat: krankjorum. 175 deelnemers en centraal stond de vraag: "Hoe kunnen we als Nederland eten, spullen gebruiken en reizen op een manier die beter is voor het klimaat?" En daar ging het dus al meteen fout! De uitkomst, beter voor het klimaat oftewel meer klimaatbeleid, stond bij voorbaat al vast. Hoe vooringenomen wil je het hebben? De deelnemers had beter gevraagd kunnen worden: wilt u windturbines in uw achtertuin? Of: wilt u misschien een nog hogere energierekening? Dat wil namelijk geen enkel weldenkend mens en de mensen in het land maken zich daar dan ook terecht grote zorgen over.

Voorzitter. Bovendien hing aan die vooringenomenheid een behoorlijk prijskaartje, want 6,18 miljoen euro werd ervoor uitgetrokken. Als je gaat rekenen, kom je uit op €35.000 per deelnemer. En waarom moest dat eigenlijk allemaal zoveel kosten? Hotelovernachtingen werden vergoed, net als allerhande reiskosten. Ook waren er tolken, een stilteruimte, een kolfkamer en zelfs kinderdagopvang beschikbaar. Kennisvertalers, wat dat ook zijn, zorgden voor inclusieve kennisoverdracht. Er waren verschillende werkvormen met aandacht voor diversiteit, inclusiviteit en creativiteit. Informatie werd in het Engels, Turks en Arabisch vertaald. Wat is er mis met Nederlands? Als klap op de vuurpijl was er persoonlijke begeleiding met psychische ondersteuning, inclusief vertrouwenspersoon. Indien daar behoefte aan was, werden deelnemers na afloop van een bijeenkomst opgebeld om na te praten. Wat een gekkenhuis.

Voorzitter. En toen verscheen dus het advies, een rapport van zo'n 70 pagina's met vooral heel veel plaatjes, foto's en lekker veel kleur. Ik moet eerlijk zijn: alle lof voor de grafisch ontwerper, maar wat er geschreven staat, kan eerlijk gezegd nog niet tippen aan de gemiddelde stageopdracht van de gemiddelde middelbare scholier. Om eens even wat te noemen, categorisch. Dan lezen we: bewuster vliegen; schoner rijden sneller beschikbaar en bereikbaar; werk thuis, in de buurt of pak de fiets; samen tegen voedselverspilling; gezonde voeding voor iedereen; lang levende spullen.

Voorzitter. Er zijn dus miljoenen uitgegeven aan het op papier zetten van een paar simplistische, veelal onnavolgbare, maar vooral ongepaste adviezen, want de mensen in dit land bepalen zelf wel welke spullen ze hebben, wat ze eten en hoe ze reizen.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Ik wil even een vraag stellen over wat de heer Kops zei over tolken. Hij zei dat er tolken zijn ingehuurd. Waarop baseert hij dat?

De heer **Kops** (PVV):
Waar baseer ik dat op? Ik zal het er eens even bij pakken. Dat kunt u allemaal lezen in de voortgangsrapportage van 6 januari 2025, en dan heb ik het over pagina's 10 en 11.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Dat klopt gewoon niet. Er zijn helemaal geen tolken ingehuurd voor het burgerberaad. Ik ga wel even kijken, maar dit is vanuit de PVV toch een beetje een poging om het burgerberaad zwart te maken.

De heer **Kops** (PVV):
Zeker.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Ja, nou ja, dan wil ik dat hier in ieder geval gezegd hebben. Maar je kan niet iets zeggen wat niet gebaseerd is op waarheden en het is gewoon niet waar dat er allerlei tolken zijn ingehuurd. Dat wilde ik even rechtzetten, voorzitter.

De heer **Kops** (PVV):
Ik bedenk het niet zelf. Zulke gekkigheid kan ik helemaal niet bedenken. Daarom citeer ik gewoon uit die voortgangsrapportage. Begin 2025 hebben we het daar ook in het vragenuur over gehad met de toenmalige minister. Het is allemaal bevestigd.

Voorzitter. Het allerergste is nog dat de minister die adviezen gedeeltelijk overneemt. Een bloemlezing: de stem van jongeren meenemen in grote vraagstukken; reparateurs van spullen makkelijker vindbaar maken via repaircafés; er wordt een gedragscampagne voor duurzame mobiliteit opgezet; voedselverspilling tegengaan door houdbaarheidsicoontjes; informatie over duurzaamheid van spullen in een digitaal productpaspoort.

Ja, sorry hoor, maar is dit het dan? Is dit dan het definitieve resultaat? Waarom zegt de minister niet: "Nee, we gaan iets doen aan die torenhoge energierekening"? Nee, dat doet ze niet, maar de uitkomst van dit klimaatberaad is wel dat we een of andere gedragscampagne krijgen, houdbaarheidsicoontjes en digitale productpaspoorten. Het is eigenlijk te lachwekkend en te belachelijk voor woorden. Kan de minister alsnog dat hele zwikkie met adviezen naar de prullenbak verwijzen?

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Kops. Meneer Jumelet van het CDA.

De heer **Jumelet** (CDA):
Dank u wel, voorzitter. Meedoen in de samenleving is een onderwerp dat de christendemocratie aan het hart gaat. Onze partij heet niet voor niets het Christen Democratisch Appèl. De naam alleen al impliceert een beroep op mensen om mee te doen aan de samenleving, zelf verantwoordelijkheid te nemen, niet alleen voor het eigen leven maar ook voor de ander en voor het collectief.

Voorzitter. Het Nationaal Burgerberaad Klimaat is een van de goede voorbeelden van hoe het ook kan in ingewikkelde politieke tijden, zoals we die vandaag hier nadrukkelijk ook hebben meegemaakt. Ik wil daarom hier graag mijn waardering uitspreken voor het werk van het Nationaal Burgerberaad Klimaat en iedereen die daaraan heeft bijgedragen. Het is inspirerend om te zien hoe mensen met verschillende achtergronden en opvattingen intensief met elkaar in gesprek zijn gegaan, naar elkaar luisteren en samen tot breed gedragen aanbevelingen zijn gekomen.

Voorzitter. Zeer waardevol zijn de inzichten over het proces zelf. We lezen in de Reflectie op het instrument burgerberaad dat deelnemers meer begrip kregen voor mensen met een andere mening en dat zij hebben ervaren dat je het niet met elkaar eens hoeft te zijn om toch samen te kunnen werken. Democratie betekent immers ook dat we verschillen kunnen verdragen en samen tot oplossingen kunnen komen.

Als we kijken naar de inhoudelijke aanbevelingen, zien we ook heel wat voorstellen die goed aansluiten bij hoe wij als CDA naar de oplossing voor het klimaatvraagstuk kijken. De rode draad is wat ons betreft helder: verduurzaming kan en moet samengaan met een sterke, innovatieve economie. Het is duidelijk dat niet iedere aanbeveling van het burgerberaad, hoe waardevol die ook zijn, zomaar een-op-een kan worden overgenomen. Soms zijn er Europese regels, internationale afspraken of praktische bezwaren.

Toch noem ik vandaag graag een aantal mooie voorstellen waarvan ik verwacht dat die ook door het kabinet concreet worden gemaakt en dat het ermee aan de slag gaat. Het zijn voorstellen die dicht bij het dagelijks leven van mensen staan. Denk aan makkelijker en betaalbaar repareren — het is al genoemd — met bijvoorbeeld een reparatiefonds, aan

langere garantietermijnen en aan een onlinerepairdesk. Maar denk ook aan concrete afspraken met supermarkten en voedselverwerkers om voedselverspilling tegen te gaan en maatregelen die ervoor zorgen dat gezond eten betaalbaarder en toegankelijker wordt, zodat het voor meer gezinnen echt haalbaar is om gezonde en duurzame keuzes te maken. De precieze invulling mag best iets anders zijn dan het burgerberaad voorstelt, maar laat dat geen reden zijn om stil te zitten. Kabinet, ministers, staatssecretaris, ga met deze voorstellen aan de slag, zou ik zeggen. Neem ze mee richting de klimaatbesluitvorming in het voorjaar. Maak de resultaten zichtbaar en ook meetbaar.

Voorzitter. De belangrijkste vraag voor de, denk ik, 175 deelnemers — ik weet niet hoeveel er vanavond zijn — is niet alleen hoeveel aanbevelingen er worden overgenomen, maar vooral of ze ook daadwerkelijk worden omgezet in concrete acties.

Voorzitter. Het TNO heeft een quickscan gemaakt van de rechtvaardigheidsaspecten van de aangenomen aanbevelingen van het Nationaal Burgerberaad. Ik heb die gelezen. Daar komen ook nog wel wat interessante inzichten uit voort. TNO stelt namelijk dat het kabinet veel aandacht heeft voor het principe dat de vervuiler betaalt, maar dat twee andere belangrijke rechtvaardigheidsprincipes minder aandacht krijgen. Het gaat dan om het betalen naar draagkracht en het beschermen van een minimale ondergrens zodat iedereen kan blijven meedoen in de samenleving. Wat het CDA betreft zijn alle drie die principes onmisbaar voor ambitieus, uitvoerbaar en sociaal klimaatbeleid. Ja, we moeten vervuiling beprijzen, maar er moet ook eerlijk rekening worden gehouden met wat mensen kunnen betalen. We moeten ervoor zorgen dat niemand buiten de boot valt. Ook met het oog op de klimaatbesluitvorming, die in het voorjaar plaats moet vinden, roep ik het kabinet op deze drie rechtvaardigheidsprincipes nadrukkelijk en in samenhang mee te wegen en in beeld te brengen. Wellicht kan een van de bewindspersonen hier aanwezig daar nu al een reflectie op geven.

Voorzitter, ik rond af. Ik wil nogmaals alle deelnemers aan en betrokken bij het burgerberaad bedanken voor hun inzet. Ze hebben niet alleen waardevolle aanbevelingen gedaan voor het klimaatbeleid, maar ook laten zien hoe mooi onze democratie kan zijn wanneer mensen bereid zijn echt naar elkaar te luisteren.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Mevrouw Van Oosterhout was eerst.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
De heer Jumelet had het in zijn bijdrage over de rechtsvaardigheidsprincipes. Daar refereerde ik in mijn bijdrage ook aan. Ik ben benieuwd hoe hij concreet voor zich ziet dat die rechtvaardigheidsprincipes in de vertaling naar het voorjaarspakket misschien nog beter zouden kunnen worden meegenomen.

De heer **Jumelet** (CDA):
Het is hier vaker aan de orde geweest, denk ik: hoe gaan wij nou de klimaatdoelen halen? Dan is het volgens mij van belang om te constateren dat verduurzaming, het halen van de klimaatdoelen en CO2-reductie heel erg belangrijk zijn om uiteindelijk te voldoen aan de doelen die we met elkaar in Europa en in Nederland hebben afgesproken. Tegelijkertijd zeggen wij ook elke keer: het moet ook gaan over het verdienvermogen en over de betaalbaarheid. Zo kun je nog wat meer begrippen inbrengen, maar ik zie het op dit moment als volgt. Als we zeggen dat de vervuiler betaalt, denk ik dat we het daar met elkaar snel over eens zijn. Tegelijkertijd moet het er niet toe leiden — dat heb ik dus ook gezegd — dat mensen wellicht die opgave niet kunnen dragen, omdat ze er gewoon te weinig geld voor in de portemonnee hebben of omdat ze dan bijvoorbeeld niet meer mee kunnen doen in de

samenleving. Ik denk dat dat vooral van belang is om het in een goede balans met elkaar te kunnen wegen. Ik neem aan dat daar ook oog voor is. Ik heb gevraagd om een reflectie van het kabinet.

De heer **Klos** (D66):
Mooi betoog. Ik erken ook het dilemma van de principes die je moet gaan hanteren voor zowel de vervuiler laten betalen als het uitgangspunt dat de mensen die het minst hebben ook het meest geholpen moeten worden en dat daar toch zeker ook een ondergrens in moet zitten voor wat je van mensen kan vragen. Het voorbeeld waar dat denk ik het sterkst in tot uiting komt, is de aanbeveling om een duurzaamheidslabel te hebben en daar ook een duurzaamheidsheffing aan te koppelen. Daarmee introduceer je het principe dat de vervuiler betaalt. Aan de andere kant zouden we denk ik ook moeten denken aan hoe je ervoor zorgt dat dat niet tot een te grote last leidt voor mensen. Kan de heer Jumelet misschien wat zeggen over hoe het CDA dat ziet en of hij daar misschien ook concrete voorstellen voor heeft bedacht?

De heer **Jumelet** (CDA):
Ik ben hier naartoe gegaan. Ik ben blij dat het debat uiteindelijk toch is doorgegaan. Ik ben in de voorbereiding met een aantal collega's in gesprek gegaan en toen ging het al heel snel over: zorg nou dat je niet weer allemaal nieuwe regels maakt. Zorg nou dat je niet weer met elkaar probeert om alleen maar te normeren en te beprijzen, maar dat je er inderdaad een goede balans in weet te vinden. Ik heb het dan in ieder geval over wat mensen kunnen dragen, een bepaalde heffing, en zeker ook tegen de achtergrond dat klimaatbeleid ook eerlijk moet zijn. Dat is vooral de boodschap die ik hier wil afgeven: zorg nou dat daar in die maatregelen, ook in het voorjaar, blijk van wordt gegeven. Het kan heel makkelijk zijn om te zeggen "dat doen we niet meer" of "dat doen we op één manier", maar als we elkaar dan verliezen — dat is ook de boodschap van het burgerberaad — dan doen we de dingen weer niet goed.

De heer **Klos** (D66):
Mooi gezegd. Een van de dingen waar dan we vaak tegenaan lopen in de politiek, is dat je wel de heffing kan voorbereiden, maar dat het dan heel moeilijk is om de opbrengst van zo'n heffing te koppelen aan de tegemoetkoming die mensen nodig hebben om die heffing te kunnen dragen. Is het CDA het met D66 eens dat we daar toch eens een keer een oplossing voor moeten proberen te verzinnen?

De heer **Jumelet** (CDA):
Als het aan mij zou liggen, zou ik direct tegen u zeggen: ja, natuurlijk. Tegelijkertijd weten we dat het best lastig is. Ik daag ook het kabinet uit om daar goed over na te denken. Als wij aan de ene kant iets duurder maken omdat we vinden dat het vervuilend is, denk ik dat het best een goede gedachte is om dat terug te laten vloeien naar de mensen die een steuntje in de rug nodig hebben. Ik kan me daar dus heel goed in vinden, maar het is uiteraard aan het kabinet om te kijken hoe je daar met alle begrotingsregels en andere regels die er nou eenmaal zijn op uitkomt.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Ik ken het CDA als een partij die recycling ook belangrijk vindt, net als hergebruik van spullen en het tegengaan van voedselverspilling. Dat zijn onderwerpen waarop onze partijen elkaar altijd wel kunnen vinden. We zien dat het kabinet niet alle adviezen op die terreinen overneemt, bijvoorbeeld als het gaat om meer in te zetten op langere garantieperiodes voor spullen. Ook als het gaat om het tegengaan van voedselverspilling is er volgens mij nog meer mogelijk. Is het CDA bereid om samen met ons te kijken of we dat nog een stapje verder kunnen brengen?

De **voorzitter**:
Meneer Jumelet, uw antwoorden mogen iets compacter.

De heer **Jumelet** (CDA):
Ik dacht: nu we er toch zijn en het toch al laat is ... Ik ben het van harte met u eens als het gaat om reparatie en een langere vaste garantieperiode. Volgens mij sprak u daar ook over. Dan voedsel. Ik denk dat dat het goed is, juist tegen de achtergrond van waar we met elkaar tegenaan lopen als het gaat om zorgvuldig met de aarde omgaan, om maar even over rentmeesterschap te spreken. Ik denk dat u daar ons in kunt vinden.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Jumelet. Dan gaan we naar mevrouw Müller van de VVD.

Mevrouw **Müller** (VVD):
Voorzitter. De leden van het burgerberaad riepen ons op vandaag met elkaar in gesprek te gaan alsof er geen camera's bij zouden zijn. Ik zal ook eerlijk zijn: op een dag als vandaag vind ik dat best lastig, maar ik ga het toch proberen.

Laat ik daarom beginnen met het bedanken van alle 175 deelnemers van het burgerberaad. Zij hebben weekenden bij elkaar gezeten, moeilijke gesprekken gevoerd en zijn samen tot een advies gekomen met een heel aantal aanbevelingen. De deelnemers waar het vaak niet met elkaar eens. Zij vormden dan ook een afspiegeling van ons land. Sommigen vonden CO_2-uitstoot eigenlijk helemaal geen probleem en anderen maakten zich juist heel veel zorgen om het klimaat. Dat is eigenlijk precies hoe het ook bij ons in de Kamer zit. Toch hebben jullie elkaar weten te vinden met heel veel praktische maatregelen, die het kabinet ook voor een heel groot gedeelte heeft overgenomen. Ik hoop dat u dat in ieder geval zeker mee naar huis neemt. Zij onderzoeken er namelijk achttien ook nog eens heel erg serieus. Ik zal ook eerlijk zeggen dat we bij de VVD ook blij zijn dat het kabinet niet alle aanbevelingen heeft overgenomen, want in de politiek moeten we ook andere belangen beschermen. We moeten ervoor zorgen dat er een groeiende economie is, waarmee we onze welvaart en sociale voorzieningen kunnen betalen. We moeten ervoor waken dat de regeldruk zo hoog wordt dat ondernemers niet meer makkelijk kunnen ondernemen. We moeten ervoor zorgen dat Nederland een weerbaar land blijft dat in staat is om geopolitieke schokken op te vangen.

Voorzitter. De VVD werkt sinds het energieakkoord aan het verminderen van de uitstoot van CO_2. Dat doen we niet vanuit een blind vertrouwen of idealisme, maar omdat we onszelf minder energieafhankelijk willen maken, omdat het bijdraagt aan een gezonde leefomgeving en omdat wij liberalen graag schoner willen reizen en gebruik willen maken van goede spullen die lang meegaan.

Voorzitter. Op het thema "eten" steunt de VVD een vrijwillige ketenaanpak tegen voedselverspilling. Als het gaat om gezonde voeding kiezen wij voor eigen verantwoordelijkheid en ketenafspraken, niet voor voorschriften. Als het aankomt op de transitie die wij van ondernemers in de landbouw vragen, dan is die alleen haalbaar als ook de keten hierin zijn verantwoordelijkheid neemt. Wij steunen geen onhaalbare maatregelen, zoals een ETS voor de landbouw. Wel herhaal ik hier de oproep die onze woordvoerder van landbouw ook vaak aan het kabinet doet: maak tempo om in Brussel de toelating van groene innovaties mogelijk te maken.

Op het thema "spullen" zijn we van mening dat de inzet meer gericht moet zijn op Europa. Kom met geharmoniseerde producteisen zonder nationale koppen, werk aan vraagcreatie voor circulaire grondstoffen en zorg voor goede voorwaarden voor investeringen in circulariteit. Europese afspraken over repareerbaarheid vinden wij verstandig, maar een verplicht nationaal reparatiefonds zien wij niet zitten. Wat zijn dan namelijk precies de gevolgen voor consumenten en producten?

Het burgerberaad vroeg ook om wet- en regelgeving op te ruimen die duurzaam ondernemen en hergebruik van grondstoffen in de weg zit. Het kabinet reageert daarop dat dit via bestaande trajecten wordt opgepakt, maar daar spreekt wat de VVD betreft geen urgentie uit. Heeft het kabinet scherp welke concrete regels het dit jaar nog gaat schrappen om circulaire ondernemers de ruimte te geven? Ik denk dan bijvoorbeeld aan de einde-afvalstatus.

Voorzitter. Dan kom ik op het thema "reizen". Voor de VVD staat voorop dat mensen zelf kiezen hoe zij reizen. Het burgerberaad is met een heel aantal maatregelen gekomen die duurzaam reizen stimuleren, zoals het stimuleren van duurzame vliegbrandstof en de regeling voor tweedehands elektrische auto's. Ik heb wel een vraag aan het kabinet. Het wijst de aanbeveling om fietsen naar het werk aantrekkelijker te maken voor nu af vanwege budgettaire kaders. Ik vraag het kabinet: is het bereid om met werkgevers te kijken hoe we binnen bestaande regelingen, zoals de werkkostenregeling, administratieve drempels kunnen wegnemen, zodat werkgevers hun mensen makkelijker kunnen belonen voor fietsen? Zo begrepen we ook uit het rondetafelgesprek dat het voor het mkb heel ingewikkeld is om bijvoorbeeld fietsen te kunnen leasen.

Voorzitter. Ik kijk uit naar de beantwoording. Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, mevrouw Müller. U mag nog even blijven staan, want u heeft een interruptie van mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Mevrouw Müller had het in haar bijdrage natuurlijk ook over de aanbevelingen die gaan over reizen. Een van de aanbevelingen gaat over treinreizen en internationale treinreizen. Daar is heel duidelijk de oproep: maak dat goedkoper dan vliegen. Ik ben benieuwd hoe mevrouw Müller daarnaar kijkt.

Mevrouw **Müller** (VVD):
De VVD vindt … We hebben dat in meerdere verkiezingsprogramma's, in Brussel en hier in Den Haag, gezet: hoe zorgen we nou dat we het makkelijker maken om de trein te nemen? Volgens mij was deze staatssecretaris deze week nog in Berlijn en kon ze daar niet met de trein heen omdat het te ingewikkeld en te moeilijk was. Het makkelijker maken van treinreizen vinden wij dus heel normaal, maar de VVD is er niet voor om het vliegen maar verder te belasten.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ik denk dat wij er natuurlijk ook groot voorstander van zijn om internationaal treinreizen makkelijker te maken; daar had ik het net ook al over. Het gaat er natuurlijk om dat het prijsverschil tussen internationale treintickets en vliegtickets nog wel echt heel erg uit balans is. Waarom is het zo dat de vliegbelasting zo anders is dan de belasting op de treintickets? Waarom is er bijvoorbeeld wel een vrijstelling voor kerosine, maar betaal je een heel fors belastingtarief op je treinticket? Dat is niet in balans. In de geest van de aanbeveling zou het dan toch logisch zijn om daar ook naar te kijken? Is mevrouw Müller dat met PRO eens?

Mevrouw **Müller** (VVD):
De VVD vindt vooral dat we hier op Europees niveau naar moeten kijken. Hoe kunnen we op Europees niveau kijken hoe we de kosten voor het treinreizen kunnen dempen, kleiner kunnen maken? Om nou te zeggen: we gaan in Nederland hogere vliegbelasting heffen ... Dat werkt niet, denkt de VVD, want dan zien we dat mensen niet vanuit Nederland gaan vliegen, maar dat ze naar Brussel of naar Düsseldorf gaan. Wij zijn er dus geen voorstander van om alleen in Nederland de vliegbelasting te verhogen.

De **voorzitter**:
Tot slot, mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ik heb laatst een voorstel gedaan om in Europees verband meer te doen, bijvoorbeeld rond het afschaffen van de fossiele subsidies. Daarbij vond ik mevrouw Müller ook niet aan mijn zijde. Ik vraag me af wat dan wel een goede manier zou zijn om elkaar daar toch op te vinden.

Mevrouw **Müller** (VVD):
Ik denk dat we in praktische zin ons moeten afvragen hoe we ervoor kunnen zorgen dat mensen veel gemakkelijker een internationaal treinticket kunnen kopen. Het gaat erom dat je daar één makkelijk Europees systeem voor hebt, in plaats van dat je in Nederland verschillende treintickets moet boeken om in Spanje te komen. Ik denk dat we elkaar kunnen vinden in het gezamenlijk kijken naar hoe we mensen in Europa ertoe kunnen aanzetten om dit systeem versneld goed uit te werken. Maar als het aankomt op belasten, dan niet.

De heer **Klos** (D66):
Mevrouw Müller pleit voor spullen die langer meegaan. Dat vond ik een mooi pleidooi. Een van de voorstellen van het burgerberaad is om te werken met langere vaste garantietermijnen, naar Schots voorbeeld. Ik vond dat het kabinet dat wel erg makkelijk afwees. Hoe kijkt de VVD daarnaar?

Mevrouw **Müller** (VVD):
Ik kan me herinneren dat we het daar in het rondetafelgesprek ook over gehad hebben. Volgens mij was het de Consumentenbond die tegen ons zei: in Nederland is het eigenlijk heel goed geregeld, dus ga dit nou niet wettelijk aanpassen, omdat dat onverstandig is. Ik begrijp goed dat het burgerberaad met die aanbeveling kwam, maar als je kijkt naar de praktische uitwerking, en als zelfs mensen aan die rondetafel zeggen "ga dat nou niet veranderen", dan sta ik achter het kabinet om dat niet te doen.

De heer **Klos** (D66):
De reden dat het kabinet daar sceptisch naar kijkt, is dat je inderdaad, als je één jaar zou gebruiken, zoals in Schotland zes jaar, allerlei verschillende productgroepen hebt, die evident niet hetzelfde zijn. Een bank gaat langer mee dan een stukje speelgoed. Ik snap ook heel goed dat er echt wel bezwaren tegen zijn, maar zou u daar niet iets creatiever naar kunnen kijken en voor de verschillende productgroepen juist langere garanties stellen, maar dan per productgroep, in plaats van één flat fee voor iedereen?

Mevrouw **Müller** (VVD):
Volgens mij is dat in Nederland nu ook niet het geval, maar nu ga ik citeren uit het rondetafelgesprek, dat toch alweer een tijdje geleden was. Wat ik begreep, is dat TechniekNL weer gaat kijken naar verschillende productgroepen om te bezien wat nou eigenlijk het standaardgarantiejaar is dat we daarop zouden willen hebben. Dus volgens mij hebben we dat systeem in Nederland al.

De heer **Klos** (D66):
Dat is mooi, dan denk ik dat wij dezelfde kant op denken.

Mevrouw **Müller** (VVD):
Heel goed.

De **voorzitter**:
Dank u wel, mevrouw Müller. De laatste spreker van vanavond, in ieder geval in deze termijn, is de heer Van Meijeren van Forum voor Democratie.

De heer **Van Meijeren** (FVD):
Voorzitter. Op de publieke tribune zitten mensen die hebben deelgenomen aan het Nationaal Burgerberaad Klimaat en maar liefst vijf weekenden en twee volle dagen hebben opgeofferd om mee te denken en mee te praten over het klimaatbeleid. Die inzet en betrokkenheid is prijzenswaardig. Forum voor Democratie juicht het van harte toe wanneer mensen die ergens wat van vinden, gebruikmaken van alle middelen die er zijn om het beleid bij te sturen, hoe beperkt die middelen ook zijn.

Dat maakt het wel extra pijnlijk, mevrouw de voorzitter, dat ik moet constateren dat deze mensen, al hun goede bedoelingen ten spijt, zijn ingezet, als het ware zijn misbruikt, om destructief beleid, besluiten die al genomen zijn, achteraf wit te wassen als het ware, om onder verwijzing naar valse gronden de indruk te wekken dat die maatregelen voortkomen uit de wil van "de mensen".

Niets is minder waar, mevrouw de voorzitter. Dit beleid, het klimaatbeleid in algemene zin, komt op geen enkele wijze voort uit de wil van het Nederlandse volk. Het Nederlandse kabinet heeft al ingestemd met het klimaatverdrag van Parijs, op grond waarvan we al verplicht zijn om ons in te spannen de CO_2-uitstoot met 45% in 2030 en 90% in 2050 te verminderen ten opzichte van 1990. De Europese Unie heeft daar nog een flinke schep bovenop gedaan met dwingende verordeningen. De Nederlandse Staat heeft dat zelf geïncorporeerd met een Klimaatwet met keiharde resultaatsverplichtingen. De Regionale Energiestrategieën hebben al bepaald hoeveel windturbines, zonnepaneelvelden en noem het maar op moeten komen en waar. Aan het einde van de rit, onder aan de streep, mogen een aantal mensen daar nog iets van vinden en erover meepraten, maar ze mogen niet meebeslissen, want de besluiten staan al vast.

Voorzitter. Dit is geen bottom-upbeleid maar top-downbeleid. Dat blijkt ook uit hoe het hele proces is opgetuigd. Het hele beraad was niet voor niets een eis van Extinction Rebellion. Twee weken nadat zij de Zuidas blokkeerden, werd hier in de Kamer onder druk een motie aangenomen om dat ook te realiseren. Het doel van het beraad was al op voorhand in de tekst van een motie te lezen. Het doel was om bij te dragen aan meer draagvlak voor de transitie. Het doel was niet om beleid tot stand te laten komen dat zo veel mogelijk in overeenstemming is met wat mensen willen. Nee, het doel was om achteraf draagvlak te creëren voor beleid dat al vaststaat, voor die heilige energietransitie waar kennelijk onvoldoende draagvlak voor is.

De centrale vraag, die op voorhand al vaststond, luidde: hoe kunnen we eten, spullen gebruiken en reizen op een manier die beter is voor het klimaat? Daar konden mensen zich op inschrijven. Van de 70.000 die willekeurig waren geselecteerd, heeft minder dan 6% zich uiteindelijk aangemeld. We zien ook dat de evaluatiecommissie zeer kritisch is op de gang van zaken. Er werd een wetenschappelijke werkgroep opgetuigd met mensen die vanuit het ministerie werden aangewezen. Die moest desinformatie buiten de deur houden en feiten gaan beoordelen. Het is een wassen neus geweest.

Forum voor Democratie pleit voor extra democratie en echte inspraak. Dat betekent een referendum na een volwaardig debat waarin alle voor- en tegenstanders gehoord zijn en waarin mensen zich echt kunnen uitspreken over de vraag of wij dat peperdure en onzinnige klimaatbeleid willen of niet. Dat het kabinet die echte inspraak niet wil, is heel veelzeggend.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Van Meijeren. Daarmee komen we aan het einde van de eerste termijn van de zijde van de Kamer. Het kabinet heeft aangegeven ongeveer twintig minuten nodig te hebben. Dat betekent dat ik schors tot 22.35 uur.

De vergadering wordt van 22.13 uur tot 22.35 uur geschorst.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering. Het woord is aan de minister van Klimaat en Groene Groei.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Dank u wel, voorzitter. Vandaag voeren we een bijzonder debat, en niet alleen omdat we een bijzonder voorprogramma hadden vandaag. Voor het eerst in de parlementaire geschiedenis vindt er namelijk een plenair debat plaats over een advies van een nationaal burgerberaad en de kabinetsreactie daarop. De afgelopen anderhalf jaar zijn 175 verschillende mensen uit heel Nederland, van jong tot oud, met verschillende achtergronden en uiteenlopende meningen over het klimaatbeleid, samengekomen. Zij hebben een vraag beantwoord die zij hebben gekregen van het kabinet en de Tweede Kamer. Wij hebben hen gevraagd: hoe kunnen we als Nederland eten, spullen gebruiken en reizen op een manier die beter is voor het klimaat?

Dit Nationaal Burgerberaad Klimaat heeft een advies opgeleverd met dertien aanbevelingen. Aanbevelingen die ons als kabinet een waardevol beeld geven van hoe de samenleving kijkt naar de dilemma's en verlangens rondom klimaatvragen. Want hoewel er goede en ook nieuwe ideeën uit elk burgerberaad komen, is dat eigenlijk niet het primaire doel van een burgerberaad. Het is niet bedoeld als ideeënbus voor nieuwe beleid, maar het is een manier om draagvlak en overeenkomsten te vinden over onderwerpen waar mensen uiteenlopende opvattingen over hebben. Het waren mensen die naar elkaar luisterden en, zoals ik net nog even van u mocht horen toen ik u sprak, mensen die zich ook afvroegen: wat heb ik nodig om ook mee te kunnen gaan? Dit burgerberaad biedt ons kansen en uitdagingen.

Ik wil de deelnemers aan het burgerberaad namens het hele kabinet heel hartelijk bedanken. We hebben op 29 mei dit jaar gereageerd op het advies en direct de helft van de aanbevelingen overgenomen, ook omdat een deel van de aanbevelingen heel goed aansluit bij waar het kabinet mee bezig is. Het kwam net ook weer terug: we zorgen er bijvoorbeeld voor dat spullen langer mee kunnen. Immers, als je iets niet hoeft weg te gooien, is dat eigenlijk fijner voor iedereen en ook beter voor de planeet. We gaan reparaties makkelijker en toegankelijker maken, we gaan onderzoeken hoe we de kosten van reparaties kunnen verlagen en daarnaast willen we voedselverspilling verder tegengaan en elektrisch rijden toegankelijker maken. We hebben daarbij de belofte gedaan om de komende periode ook met een open blik te kijken naar aanbevelingen die we nog niet hebben kunnen overnemen en hoe we daarmee verder kunnen komen. Creativiteit, vroeg u net, en ik denk dat we dat inderdaad nodig hebben, bijvoorbeeld in het kader van de aankomende voorjaarsbesluitvorming, wanneer we doorgaan met maatregelen nemen. Ook werken we samen in Europa. Soms vraagt goed beleid iets meer tijd.

Het Nationaal Burgerberaad Klimaat heeft aangegeven dat het doorgaat, op eigen kracht. De komende jaren gaat een groep deelnemers door om in de gaten te houden wat er precies gebeurt met de aanbevelingen en om voor ons nog steeds als klankbord te fungeren. Dat vind ik echt fantastisch. Daarom heb ik ook toegezegd dat ik uw Kamer en het burgerberaad de komende jaren een update zal sturen over de uitvoering van de aanbevelingen. Ik blijf heel graag in gesprek met de deelnemers. Ik heb paar keer een hele mooie sessie aan de keukentafel met de deelnemers mogen hebben. Het is echt heel mooi om te horen hoe zij naar ons kijken en ons scherp houden. Het is ook goed om meer te horen over de gedachte achter bepaalde aanbevelingen.

Vandaag dus in debat. Daarvoor zijn de minister van BZK, de staatssecretaris Infrastructuur en Waterstaat en ik aanwezig namens het hele kabinet. U als Kamerleden weet dat, maar ik vind het ook voor iedereen die meekijkt van belang om dit te zeggen. De staatssecretaris van IenW zal ook namens de minister spreken en ik zal mijn best doen om ook vragen te

beantwoorden namens de collega's van LVVN, van Landbouw, die hier vanavond niet bij kunnen zijn. Wij proberen ook die vragen zo goed mogelijk te beantwoorden.

Ik zal aftrappen met het beantwoorden van enkele vragen op mijn terrein, de wat overkoepelende vragen over hoe wij kijken naar de aanbevelingen van het beraad. Daarna zal ik wat vragen beantwoorden over spullen en eten. Vervolgens zal de staatssecretaris van IenW enkele vragen over reizen beantwoorden en zal de minister van BZK als medeopdrachtgever nog wat reflecties geven.

Voordat ik uw vragen ga beantwoorden, wil ik nog aandacht geven aan de deelnemers. Ik heb u meerdere malen mogen ontmoeten. Ik zie u hier nu ook op de publieke tribune. Ik wil u heel hartelijk bedanken dat u er bent, dat u er zo laat nog bent; heel veel dank. Onze gezamenlijke bijeenkomsten, de keukentafelsessies: ik heb het heel bijzonder gevonden, met name om ter plekke van jullie te horen hoe jullie elkaar hebben gevonden. Ik denk dat dat op een dag als vandaag nog eens extra onderstreept hoever we kunnen komen als we naar elkaar blijven luisteren, ook als het moeilijk is. Jullie hebben een advies gemaakt dat verbindt en dat is een mooie spiegel voor de samenleving. U heeft ook in de inbreng van de Kamer gehoord dat alle partijen voorkeuren hebben en over sommige maatregelen kritischer zijn dan over andere. Echter, als we met elkaar die open blik houden en blijven zoeken naar de kern van wat u ons hebt mee willen geven, denk ik dat we een heel eind komen met elkaar.

Voorzitter. Dan kom ik bij de vragen die zijn gesteld. Een aantal vragen gingen meer in z'n algemeenheid over de lijst van voorstellen. Zo vroeg de heer Klos naar de voorjaarsbesluitvorming. Hij had het over de lijst die we al hebben overgenomen en vroeg of we ook blijven kijken naar de voorstellen die op de oranje lijst staan, zoals we dat noemen, of zelfs op de rode lijst. Een deel van de oranje voorstellen hangt af van internationale of Europese besluitvorming, bijvoorbeeld de exacte invoering van een duurzaamheidslabel. Dat gebeurt in een Europese context. Ik kan dus niet toezeggen dat dat allemaal in het voorjaar bekend is, maar we proberen natuurlijk zo snel mogelijk te werken. Ik spreek ook een-op-een met de collega's die verantwoordelijk zijn voor de voorstellen, om ook hen aan te sporen om zo snel mogelijk zo ver mogelijk te komen. Bij de rode voorstellen heeft het kabinet ook altijd met een open blik gekeken of we misschien wel met het doel achter de aanbeveling aan de slag kunnen, zelfs al is de concrete vertaling die er in het burgerberaad aan is gegeven misschien niet degene die wij kiezen.

Dan was er een vraag van mevrouw Van Oosterhout en mevrouw Teunissen over de fossiele subsidies. Samen met de betrokken departementen kijken we waar de subsidies nu nog zitten en waar we een keuze en handvatten hebben om daarmee aan de slag te gaan. We kijken of we die subsidies kunnen afbouwen. Dat proberen we natuurlijk altijd in Europees verband te doen. Dat is vaak effectiever. Nationale afbouw is niet altijd mogelijk, maar soms wel. We blijven kijken naar wat er wel kan. Als we het bijvoorbeeld hebben over het feit dat de scheepvaart dan geen belasting betaalt op de brandstof omdat onze buurlanden dat ook niet doen en je eigenlijk alleen gezamenlijk daarin een stap kunt zetten, dan moet je ook met die buurlanden samen het gesprek aangaan om die stap te kunnen zetten. Dat soort barrières zitten er dus soms ook in. Dan denken we: het zou goed zijn, maar we kunnen dat alleen maar doen samen met de andere landen. Daar gaan we dan dus op die manier mee aan de slag in Europa, met de andere landen.

De **voorzitter**:
Pauzeert u heel even. Mevrouw Van Oosterhout heeft een interruptie.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ja, dank u wel, voorzitter. Ik heb nog even een vraag over die fossiele subsidies. Ik denk inderdaad dat Nederland al een heel eind is als het gaat om het in kaart brengen van die

fossiele subsidies en ik denk dat we ook een steeds beter beeld hebben van waar die nou zitten. Ik mis alleen nog een beetje het volgende. Ik zou de minister toch wel echt willen oproepen om met een nog wat concretere vertaling te komen van hoe we nou van die fossiele subsidies afkomen. Het klopt dat een gedeelte internationaal zal moeten. Een gedeelte moet Europees. Maar volgens mij staat er ook juist in het coalitieakkoord dat als dat niet het geval is, er ook wordt gekeken wat er dan toch nationaal gedaan kan worden. Hoe kijkt de minister daarnaar?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Ja, daar moeten we absoluut naar kijken, want we moeten van de fossiele subsidies af. Nederland trekt zelfs een internationale werkgroep daarover, om te kijken hoe we daar vanaf komen. Het scheelt aan de ene kant geld en het is beter voor het klimaat. Je houdt dus ook geld over om aan de andere kant weer iets te ondersteunen, misschien de innovatie die je graag zou willen. We hebben ook al best een hoop gedaan. Zo is het eigenlijk steeds minder aantrekkelijk om gas te gebruiken. Gas moeten we vaak importeren van over de hele wereld. Als we dan de regelingen die het aantrekkelijk maken wat verminderen, maken we het ook aantrekkelijker om over te stappen op elektriciteit. Zo zijn we continu aan het zoeken naar wat we kunnen doen. Ook voor wat we nationaal kunnen doen, blijven we uiteraard kijken. We zullen bij de voorjaarsbesluitvorming natuurlijk ook weer kijken of er stappen zijn die we daarin kunnen zetten.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ik mis inderdaad echt nog de concrete vertaalslag van hoe we komen van dat overzicht tot een daadwerkelijk afbouwpad. Is de minister bereid om daar, bijvoorbeeld bij de Voorjaarsnota, een plan voor te presenteren, zo van: hoe gaan we nou stapsgewijs van die fossiele subsidies af en wat doen we internationaal, wat doen we Europees en wat doen we nationaal?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Ik denk dat het goed is als we inderdaad bij het voorjaarspakket nog eens even van dat hele overzicht, dat ook altijd in de Miljoenennota zit, aangeven wat er echt internationaal moet, waar we die gesprekken al over aangaan en wat dan nog zaken zijn waar we misschien ook wel met de Voorjaarsnota een besluit over kunnen nemen, dus dat we dat in ieder geval inzichtelijk maken.

De **voorzitter**:
Tot slot, mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ja, en dan dus niet alleen inzichtelijk maken, maar dan dus ook kijken hoe we nou tot een concreet afbouwplan kunnen komen, zodat we niet bij elke Miljoenennota hetzelfde overzicht tegemoetzien.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Waar we dat kunnen, willen we dat ook. Volgens mij willen een hoop partijen in de Kamer dat ook. Maar neem het voorbeeld dat ik net gaf van de scheepvaart. Stel dat de buren, die misschien een directe concurrent zijn van onze bedrijven, wel nog die subsidie krijgen maar onze bedrijven niet, waardoor ze hier moet sluiten en eigenlijk exact hetzelfde naar de buren gaat. Dan zijn we niet slim bezig, dus we moeten wel kijken naar hoe we het zo kunnen doen, dat we dat afbouwpad inderdaad ingaan. En vaak moeten we dan bekijken of we het alternatief zo aantrekkelijk kunnen maken dat die bedrijven kunnen overstappen, zodat we de werkgelegenheid wel hier kunnen blijven houden, we de producten die ze maken niet verliezen, en de uitstoot en de economische groei niet ergens anders naartoe gaan. Het blijft dus altijd kijken naar wat er kan, maar dat wil ik heel erg graag doen. Daar waar het kan, moeten we het doen en moeten we dat ook kunnen aangeven.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Vervolgt u uw beantwoording.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Dank u wel, voorzitter. Gaan we welwillend kijken naar de verschillende onderdelen van het advies van het burgerberaad, ook waar we hebben gezegd dat we er nog niet meteen wat mee kunnen? Uiteraard blijven we daar gewoon naar kijken.

Een hele belangrijke vraag van zowel mevrouw Van Oosterhout als van de heer Jumelet over rechtvaardigheid. Ik vond de drieslag die de heer Jumelet daarin aanbracht mooi. Die ging eigenlijk over hoe je er uiteindelijk voor zorgt dat iedereen het kan meemaken, waarbij je er ook rekening mee houdt dat er een soort ondergrens is die je voor mensen wel moet blijven verzekeren. Een voorbeeld: we willen graag met z'n allen naar een verwarming van onze huizen die niet meer afhankelijk is van gas; maar zolang mensen nog niet kunnen overstappen, moeten we er wel voor zorgen dat het voor hen te betalen blijft, terwijl we tegelijkertijd blijven werken aan het overstappen van al die huizen. Zo moeten we volgens mij goed de balans vinden. Dat is ook een element van rechtvaardigheid, naast natuurlijk welke schouders het meest kunnen dragen. TNO vraagt daar terecht aandacht voor en ook het kabinet heeft daar aandacht voor.

De **voorzitter**:
Mevrouw Van Oosterhout. U was er weer.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ja, sorry. Dank u wel, voorzitter. Ik had inderdaad gevraagd naar dat eerlijke klimaatbeleid. Als we kijken naar het advies van het burgerberaad staat daar inderdaad heel duidelijk in dat duurzame keuzes moeten lonen en dat de vervuiler moet betalen. Als ik nu kijk naar het huidige klimaatbeleid van dit kabinet, dan zien we dat het vaak wel lukt om te subsidiëren; maar wat vaak achterblijft, is om de vervuiler echt te laten betalen. Ziet de minister nog kans om daar ook verdere stappen in te zetten?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Dat moeten we absoluut proberen, want dat maakt het dan natuurlijk ook aantrekkelijker om over te stappen. Tegelijkertijd moeten we daarbij het punt dat de heer Jumelet noemde, in de gaten houden, dus dat je niet een prikkel neerlegt bij mensen die geen alternatief hebben, want dan maak je het alleen maar heel duur voor ze. Ook ik kan me dan voorstellen dat mensen denken: ik wil ook wel graag overstappen, maar als ik het niet kan, zit ik met een hoge rekening. In die balans moeten we daar dus naar kijken. Volgens mij zijn we best tot een goede consensus aan het komen met elkaar. Maak het aantrekkelijk om over te stappen. Beprijzing is ook een onderdeel van het aantrekkelijk maken om over te stappen. Het gaat dus om de mix.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Volgens mij vinden de minister en ik elkaar daar zeker op. Ik vroeg me af of de minister nog wat concrete voorbeelden zou kunnen noemen van hoe dat klimaatbeleid nog eerlijker zou kunnen in haar ogen.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Ik denk dat een belangrijke stap die we aan het maken zijn — laat ik het zo zeggen — bijvoorbeeld de overstap naar elektrisch rijden is. We zien nu dat het voor heel veel mensen eigenlijk toch loont om over te stappen naar een auto die elektrisch is. Maar dan moet je die wel kunnen betalen. Als je de investering niet kunt maken om bij die elektrische auto te komen, dan blijf je dus vastzitten aan die hoge prijzen aan de pomp. Met het geld uit Europa is de minister van IenW nu in staat geweest — en de staatssecretaris zal daar misschien nog wat meer over zeggen — om te gaan werken aan een van de aanbevelingen uit het

burgerberaad: een regeling die mensen in staat stelt om hun oude vervuilende dieselauto in te ruilen om toch een elektrische auto te kunnen kopen. Zo maak je dit voor mensen mogelijk en wordt het ook eerlijker en schoner.

De **voorzitter**:
Mevrouw Van Oosterhout, tot slot.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ik constateer dat er best een breed draagvlak in deze Kamer is om dat klimaatbeleid nog eerlijker te maken. Dit is vooral een oproep aan de minister om dat ook echt als uitgangspunt mee te nemen bij het vormgeven van het voorjaarspakket.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Ja, absoluut, en heel terecht. Ik denk dat er ook mooie voorbeelden zijn genoemd bij onze begrotingsbehandeling laatst. Bijvoorbeeld een warmtepomp met een soort leaseprogramma, zodat mensen die die pomp niet meteen kunnen inkopen, er toch mee aan de slag zouden kunnen gaan. Maar bijvoorbeeld ook voor mkb'ers: hoe zorgen we ervoor dat ook hun bedrijven meekunnen en dat zij investeringen kunnen doen, zodat ook zij van hun hoge rekeningen af kunnen komen?

Dan de vraag hoeveel CO_2-reductie het hele pakket oplevert. Er is een mooie doorrekening door CE Delft gedaan. Het is wel zo dat dit de wereldwijde besparingen zijn. Als je deze maatregelen neemt, kan het dus voor een deel zo zijn dat er een besparing wordt gerealiseerd in een ander land. Dat mogen we voor onze nationale doelstellingen dan niet meetellen, want die besparing telt dat andere land dan mee. Zo zijn nou eenmaal de regels die we hebben afgesproken. We kunnen dat dus niet een-op-een vertalen naar hier. We zijn er wel druk mee aan de slag om de maatregelen te bekijken en we kijken wat we daarvan nog kunnen meenemen in het voorjaar, wanneer we weer onze eigen verdere plannen maken. Omdat we richting 2040 nog een hele opgave te gaan hebben, maken we graag zo veel mogelijk gebruik van plannen die draagvlak hebben. Die zullen we dan natuurlijk ook laten doorrekenen.

Mevrouw Müller zei: maak er in Brussel tempo mee om de toelating van groene innovaties mogelijk te maken. Ja, absoluut, want innovatie gaat een hele grote bijdrage leveren. We zien ook hoe innovatie helpt om de kosten naar beneden te brengen. Wie had in 2010, toen ik net in de Kamer kwam, gedacht dat we nu zo veel energie uit zon en wind zouden halen tegen de prijzen die we nu hebben? Innovatie heeft daar een ongelofelijk belangrijke rol in gespeeld en Brussel is daarbij van groot belang. Sommige dingen kunnen je namelijk alleen op een grote Europese markt voor elkaar krijgen.

De heer Jumelet en mevrouw Van Oosterhout vroegen hoe we ervoor zorgen dat we de deelnemers kunnen blijven volgen en hoe we gaan rapporteren over de voortgang. We zijn samen met het kabinet bezig om de maatregelen te inventariseren. In het voorjaar hopen we ook weer stappen te kunnen zetten. We gaan de resultaten meetbaar en zichtbaar maken. In 2027 en 2028, rond de jaarlijkse Klimaat- en Energienota, wanneer we de Kamer altijd weer informeren over de voortgang, gaan we een update sturen. Ook tussentijds zal ik via de kerngroep zeker contact houden om te laten zien wat er met de aanbevelingen gebeurt. Het maken van een wet — wij zijn er heel erg aan gewend — kost namelijk heel veel tijd. Ook zaken goed afstemmen met allerlei partijen kost veel tijd, voordat je beleid in de praktijk ziet. Dat betekent niet dat er in de tussentijd niets gebeurt. Nee, vaak wordt er dan heel hard gewerkt, maar het is ook belangrijk dat we mensen laten zien wat er gebeurt en dat we ervoor zorgen dat ze het kunnen volgen.

Voorzitter. Dat waren de algemene vragen. Dan kom ik nu bij vragen over spullen.

De **voorzitter**:
Voordat u dat gaat doen, wil de heer Klos u graag nog even wat vragen.

De heer **Klos** (D66):
De minister gaf niet helemaal antwoord op mijn vraag over CO_2-reductie. Ik vroeg namelijk hoeveel CO_2-reductie het huidige pakket oplevert. Van die 82 deelvoorstellen zijn er 41 overgenomen, maar heeft het kabinet een doorrekening gemaakt van wat dat wereldwijd dan wel nationaal aan CO_2-besparing oplevert? Dat betreft dus de keuzes die het kabinet nu al maakt.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Dat weet ik niet uit mijn hoofd. We zouden kunnen kijken of we daar in tweede termijn nog iets over kunnen zeggen. We kunnen uiteraard ook bij de doorrekening van het voorjaarspakket alle nieuwe keuzes doorrekenen. Ik denk dat het een beetje lastig is om nu te zien wat staand beleid is en waar het dan op aansluit. Je kunt daardoor dus ook niet precies zeggen: dit komt bovenop hetgeen we daarvoor hadden. Maar we zullen het voorjaarspakket natuurlijk ook weer goed laten doorrekenen en we kunnen kijken of we de heer Klos dan nog wat meer inzicht kunnen geven.

De heer **Klos** (D66):
Dat is precies de reden waarom ik het interessant vind om te weten. Als we zeggen dat we het overnemen en als het burgerberaad wereldwijd iets tussen de 5 en 17 megaton op zou kunnen leveren, maar je uiteindelijk nul megaton blijkt te realiseren omdat je de helft overneemt, dan blijken we toch iets te weinig ambitie getoond te hebben. Dat is ook precies waarom ik het wil weten. Maar misschien kunnen we inderdaad in tweede termijn horen wat de doorrekening op het ministerie laat zien. Anders kunnen we die iets later maken.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Ik weet niet of dat lukt, want het is een vrij specifieke vraag, die vast niet zo is doorgerekend. Maar juist omdat de doorrekening gaat over wereldwijd, kun je het ook niet zomaar toerekenen aan Nederland. Die gegevens staan dus, denk ik, ook niet in dat rapport van de TU Delft, omdat zij juist naar die wereldwijde doorrekening hebben gekeken. Maar ik denk dat het wel goed is om te kijken of we een inschatting kunnen geven van alles wat hier nu in zit voor Nederland. We gaan het sowieso laten doorrekenen en dan kunnen we dus bij de Voorjaarsnota aangeven wat het aanvullende effect van de maatregelen is. Het moet alles bij elkaar natuurlijk wel optellen tot wat we nodig hebben. We zullen dus bekijken hoe snel we daar iets over kunnen zeggen.

De **voorzitter**:
De heer Klos, tot slot.

De heer **Klos** (D66):
Inderdaad tot slot. Om recht te doen aan het advies van het burgerberaad vind ik het belangrijk om dit onderscheid te maken. We moeten niet alleen weten welk effect het voorjaarspakket heeft, maar ook specifieker welk effect de opvolging van de adviezen van het burgerberaad heeft. Dan gaan we gewoon in harde pecunia kunnen zien wat het oplevert.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Maar ik wil daarbij nog wel de kanttekening maken dat we de effecten van dat hele beleid gaan opnemen als het overeenkomt met het beleid dat we al deels hadden ingezet. Het is dan dus heel mooi om te weten dat het ondersteund werd door zo'n brede meerderheid. Maar het is misschien niet helemaal honderd procent met een schaartje te knippen, zeg ik er dan nog maar even huiselijk bij. Maar we zullen kijken of we een inschatting kunnen geven.

Voorzitter. Dan een aantal vragen over met name reparaties. Als we dingen langer kunnen gebruiken, is dat goed voor iedereen. Mevrouw Müller vroeg in dit verband naar het nationale reparatiefonds. Ze zei: het klinkt goed, maar wat zijn nou de gevolgen voor consumenten en producenten? Die zijn heel afhankelijk van de vormgeving. Dat is natuurlijk het korte antwoord. Het idee van het reparatiefonds is om de kosten van reparaties voor consumenten te verlagen en reparatie zo aantrekkelijker te maken. We onderzoeken nog verschillende opties, maar uiteraard nemen we de gevolgen voor consumenten en producenten mee. Maar daar komen we nog met elkaar over te spreken.

De heer Klos en mevrouw Teunissen vroegen of het kabinet bereid is om te kijken naar een systeem waarbij de garantietermijn beter aansluit bij de verwachte levensduur van het product. In het huidige systeem zit een open norm, maar we hebben al wel een beetje een verdeling, want de wettelijke garantie sluit in dat systeem aan op de redelijk te verwachten levensduur van producten. Maar het is wel een beetje een onduidelijk systeem. Alleen al het feit dat we er hier nog een gesprek over hebben, betekent dat het niet helder is.

De Autoriteit Consument & Markt is daarom een initiatief gestart voor wat zij "een levensduurtabel voor producten" noemt. Daarmee kun je een beetje inschatten hoelang de garantie van een bepaald product ongeveer zou moeten zijn. Wat mag je nou eigenlijk als consument verwachten als je iets koopt? Op basis van zo'n tabel zou er dan meer duidelijkheid kunnen komen. Na afronding van de onderzoeken van de ACM, ongeveer halverwege volgend jaar, gaan we kijken wat we daarmee moeten doen in het Nederlandse garantiestelsel. De ACM doet dus belangrijk voorwerk voor ons. Bij de voorjaarsbesluitvorming nemen we de reparatiebonus mee en het reparateursregister is gekoppeld aan de Ecodesigneis op Europees niveau. Die eisen zijn er op dit moment alleen voor elektronica, maar als die er ook komen voor textiel en meubels, dan gaan we ook die categorieën opnemen in het reparateursregister.

De **voorzitter**:
Als u daar even pauzeert, geef ik even het woord aan mevrouw Teunissen.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Nog even over de garantieperiodes van producten. Ik vind het heel goed dat de minister daarmee aan de slag is en naar een beter systeem kijkt. Tegelijkertijd bepleit het burgerberaad heel concreet langere garantieperiodes en zegt het: kijk ook naar reparatieverplichtingen, want reparatie zorgt er ook voor dat dingen langer meegaan. De vraag is of het kabinet zou willen onderzoeken welke langere garantie- maar ook reparatieverplichtingen haalbaar zijn. Kan het kabinet dat in kaart brengen? Volgens mij is dat namelijk nog niet gedaan. Het sluit aan bij de ACM, maar het gaat wel verder, ook met reparatie.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Er is in Europa ook een gesprek gaande over the right to repair, dus het recht om iets te kunnen laten repareren. Dat heeft ook van alles te maken met het ontwerp van producten. Wat wij op het vlak van zo'n reparatieplicht nu al hebben of wat daar eventueel nog aan te verbeteren zou zijn, durf ik uit mijn hoofd niet te zeggen, zal ik eerlijk toegeven. Ik snap de vraag van mevrouw Teunissen. We kunnen even kijken of we daarop terug kunnen komen. Voor een deel zijn dit soort dingen verankerd in Europese wetgeving, en dan ligt het vaak net iets meer bij mijn collega van Economische Zaken. Vandaar dat ik eventjes met haar moet bezien wat daar dan is.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Het lijkt me heel goed als de minister dat doet. Daarnaast zijn ook op nationaal niveau een aantal zaken haalbaar als het gaat om langere garantieperiodes. Is de minister ook bereid om te kijken wat we hier nationaal kunnen doen, ook zonder Europese wetgeving?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Twee dingen daarin. De Autoriteit Consument & Markt is nu voor ons met een onderzoek bezig om na te gaan waar je wat zou mogen verwachten. Dan zou je dat moeten vergelijken met wat we hebben. Dan kun je daarnaast kijken wat we nationaal kunnen en wat Europees. Omdat dit meer binnen de portefeuille van mijn collega van Economische Zaken valt, wil ik daar voor haar niet al te ver in gaan, maar ik ga het zeker met haar bespreken, want ik snap de vraag heel goed.

Voorzitter. Dan waren er ook vragen van mevrouw Müller over geharmoniseerde producteisen op de Europese markt, zodat producten ook op die gehele markt verkocht kunnen worden, zonder dat de regels in elke lidstaat weer net anders zijn. Dat is ook weer heel belangrijk voor innovatie, want dan kom je tot schaal en tot goede prijzen. We zetten volop in op ambitieuze en op geharmoniseerde Europese producteisen via ecodesign. Hiermee kunnen ook eisen worden gesteld aan bijvoorbeeld het aandeel recyclaat, wat dan weer de vraagcreatie ondersteunt. Het is nu voor de industrie natuurlijk een heel groot ding dat wij zorgen dat we die vraagcreatie van de grond krijgen.

Via de Circular Economy Act zetten wij ook in op harmonisatie van de regels in Europa voor circulair, want dan weet je als ondernemer zeker dat je het wiel niet helemaal opnieuw hoeft uit te vinden in elk land, omdat de regels daar net een beetje anders zijn. Dat geldt dus ook voor einde-afvalstatus. Er is Europese regelgeving. Wij zetten in op de vereenvoudiging daarvan en we ondersteunen ook ondernemers in het omgaan met die afvalregelgeving. Als je het goed kunt toepassen, is dat natuurlijk heel mooi, maar soms heb je wat hulp nodig om te kijken wat je ermee kan. Daar is ook ondersteuning in.

Voorzitter. Dan heb ik nog een paar vragen namens mijn collega van LVVN, en die gaan met name over voedselverspilling. Ik heb de collega daar van tevoren nog even over gesproken. Voedselverspilling is natuurlijk echt gewoon hartstikke zonde, om allerlei redenen, en die willen we verminderen. We kunnen leren van de Spaanse wet en van best practices, maar het een-op-een overnemen is blijkbaar nog wat ingewikkeld. We zetten wel in op stimulerende maatregelen. Ik denk dat hier ook gewoon creativiteit gevraagd is: kijk wat er wel past en kijk hoe we echt kunnen borgen dat we die voedselverspilling terugdringen. Als dat niet op exact dezelfde manier gaat als in Spanje, laat dan Spanje in elk geval de inspiratie zijn voor hoe we ook hier in Nederland ervoor gaan zorgen dat de voedselverspilling afneemt.

Mevrouw Teunissen had nog een vraag over landbouwgif. Dat is een vrij specifieke vraag en die zal schriftelijk beantwoord worden door de minister van LVVN, zodat u ook op die vraag een antwoord krijgt.

Voorzitter. Daarmee ben ik aan het einde van de vragen die aan mij gesteld waren.

De **voorzitter**:
Bijna, want de heer Klos heeft nog een vraag voor u.

De heer **Klos** (D66):
Klopt, over voedselverspilling. Het burgerberaad heeft dat niet voor niets opgenomen in het advies, juist omdat het constateert dat verplichting werkt. Als een supermarkt producten voor mensen moet afprijzen, gaat die dat ook doen. Als een supermarkt op een gegeven moment het eten naar de voedselbank moet brengen, gaat die het op dat moment ook doen. Maar als die supermarkt dat niet móét, dan gebeurt het niet. De minister heeft het over een stimulans en zegt: laat het een inspiratie zijn. Nee, het burgerberaad zegt: er moet een verplichting zijn. Hoe kijkt het kabinet daarnaar?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
De collega van LVVN heeft hiernaar gekeken. Die zegt: ik wil er echt voor zorgen dat de voedselverspilling naar beneden gaat; het is echt zonde. Zeker, die Spaanse wet dient als inspiratie. Misschien is de collega nog te bewegen tot meer, maar het is dan aan hemzelf om dat toe te zeggen. Het doel onderstreept hij van harte. Het is echt ontzettend zonde wat we allemaal weggooien. Er was ooit een reclamefilmpje op de Nederlandse televisie waarin iemand bij de kassa kwam en de caissière aan de klant vroeg: zal ik het derde brood hier alvast voor u weggooien of wilt u het nog mee naar huis nemen? Dat geeft maar aan: we gooien echt heel veel weg. Dat is ontzettend veel CO_2-uitstoot. Het is dus ontzettend belangrijk dat we daar goede oplossingen voor vinden. Ik denk echter ook dat er best nog andere opties zijn dan alleen de Spaanse wet. Laten we de minister dus aansporen om die creativiteit te tonen. Dat doet u vast.

De **voorzitter**:
Meneer Klos, tot slot.

De heer **Klos** (D66):
Terecht. Het is inderdaad schrijnend dat voedsel dan weggegooid moet worden, maar het punt is nou juist, denk ik, dat het kabinet de eigen doelen op het gebied van het tegengaan van voedselverspilling niet aan het halen is. Het kabinet constateert dat ook eerlijk. Het kabinet zegt ook: we werken met convenanten, vrijwillige regelingen en stimulansen et cetera. Zou de minister dus inderdaad willen toezeggen om toch nog eens met de collega van Landbouw te bespreken dat er niet alleen gekeken wordt naar de vrijblijvende maatregelen, maar ook naar de verplichtingen?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Dat durf ik zeker toe te zeggen. Ik zal het nog eens met de collega van Landbouw bespreken. In de een-op-eengesprekken die ik heb met de verschillende collega's kan ik natuurlijk ook de warme aanbevelingen van de Kamer, die anders altijd ondersteund kunnen worden met moties, nog eens onder de aandacht brengen. Dat zal ik dus zeker doen.

Mevrouw **Müller** (VVD):
Dank voor de beantwoording. Volgens mij doet de minister een aantal goede zaken op Europees niveau in het harmoniseren van circulaire termen, maar als ik kijk naar de einde-afvalstatus, zie ik dat we ook in Nederland wat zouden kunnen doen. Nu worden namelijk best wel veel van de reststromen en de producten die overblijven, gemarkeerd als afval. Daardoor mogen we die niet hergebruiken. Ook op Nederlands terrein is er dus echt nog wel wat te winnen.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Absoluut. Absoluut. Mevrouw Müller weet dat ik inderdaad ook met veel passie werk aan de circulaire economie. Daarin is het soms ook een kwestie van zorgen dat het makkelijker wordt om producten her te gebruiken. Die einde-afvalstatus speelt daarin een hele belangrijke rol, ook in Nederland zelf, dus zij heeft absoluut gelijk: wij hebben zelf ook een belangrijke rol te spelen.

De **voorzitter**:
Dank u wel.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Dan geef ik graag het woord door aan de collega.

De **voorzitter**:
Het woord is aan de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat. Heeft u blokjes? Heeft u mapjes?

Staatssecretaris **Bertram**:
Ik heb maar vijf vragen gekregen.

De **voorzitter**:
Vijf vragen. Heeft u dan één mapje van vijf vragen?

Staatssecretaris **Bertram**:
Dat red ik in één blokje.

De **voorzitter**:
Hartstikke goed. Aan u het woord.

Staatssecretaris **Bertram**:
Dank, voorzitter. Ik wilde beginnen met toch het beraad twee complimenten te geven, mede namens de minister van IenW. Enerzijds is dat voor de volharding en de doortastendheid, want ik geef het je te doen. Niet alleen in deze Kamer, maar ook op andere plekken zie je hoe lastig het is om met zo veel mensen toch tot een standpunt te komen. Volgens mij heeft u dat echt knap gedaan, dus nogmaals onze complimenten daarvoor. Ik zie u ook zaterdag. Dan ben ik samen met de minister van BZK weer in uw midden, dus dan praat ik er graag over door.

Het tweede compliment is voor het volgende. Toen ik voor de eerste keer met u een ontmoeting had, ergens hier in Den Haag, viel me iets op in een gesprek met twee dames uit uw midden, die eerlijk gezegd echt op een volstrekt ander politiek level zaten. De een zat aan de linkerkant en de ander aan de rechterkant. Ik vroeg: hoe kom je nu eigenlijk tot een standpunt? Het is namelijk best wel lastig. Toen zeiden ze: wat wij gedaan hebben, is gewoon blijven praten totdat je gezamenlijk tot een belang komt waar je ook echt achter wil staan. In dit geval was dat gezondheid. Ze hadden elkaar dus niet gevonden op klimaat, want dat paste de een helemaal niet, en voor de ander was weer een andere term niet verstandig. Juist over gezondheid zeiden ze: daar hebben we elkaar over gevonden en hoe je dat met z'n tweeën doet, was echt een zoekproces,. Het is ook proberen om te snappen dat wat voor de een heel vanzelfsprekend is, dat voor de ander niet is. Ook daar geef ik u de complimenten voor.

Dat wil niet zeggen dat het kabinet elke aanbeveling helemaal omarmt. De richting die u ook met z'n allen bent opgegaan, is hoe we uiteindelijk onafhankelijker worden. Ik ben het met mevrouw Müller eens dat dat een belangrijke term is: onafhankelijker worden, duurzamer worden. Dat zijn echt termen waar het kabinet meer doorgaat. Ik zou tegen de heer Jumelet willen zeggen, voordat ik aan mijn vraagjes toekom, dat ik zijn aansporing "niet stilzitten, maar resultaten boeken" belangrijk vind. Dat is natuurlijk allemaal niet zo makkelijk. Als je naar deze aanbevelingen kijkt, is het volgens mij wel van belang dat we samen aan de slag gaan om resultaten te boeken. Die moeten uiteraard passen binnen het kader zoals we dat binnen het kabinet hebben afgesproken. Ik denk dat laten zien dat het kan, even goed als u dat heeft laten zien, heel belangrijk is. Ik denk dat we daar zaterdag vast weer iets verder over door kunnen praten.

Ik had een aantal vragen. Een ging over het internationaal vervoer, de trein. Ik moet inderdaad opbiechten dat ik serieus met het vliegtuig naar Berlijn ben gegaan. Daar was ik niet per se trots op. Het was ook niet erg of zo, maar als je van het ov bent, ga toch eigenlijk liever wel met de trein. Dan zie je dat het inderdaad met de omleidingen die er nu zijn — dat zeiden de Duitsers eerlijk gezegd ook — een hele lange rit is. De heer Klos vroeg daar aandacht voor, net zoals mevrouw Müller en mevrouw Van Oosterhout. We moeten de internationale treinen een belangrijkere plek geven in het hele stelsel van het openbaar vervoer.

Hoe doen we dat op dit moment? We hebben natuurlijk sowieso een discussie met Brussel, namelijk de capaciteitsdiscussie; het is een beetje een technische term. Dus hoe ga je met de capaciteit op het spoor om en kan het dan zo zijn dat je ook heel bewust plek gaat creëren voor internationale treinen, waardoor ze meer kunnen rijden en sneller kunnen rijden en je dus ook sneller bij de hoofdsteden in Europa bent? We zitten midden in die capaciteitsdiscussie. Het is een hele belangrijke en die gaan we hopelijk begin volgend jaar hier in de Kamer afmaken. Met Brussel hebben we daar echt behoorlijk veel en stevige gesprekken over. We hebben een kwalitatief goed systeem, maar je wil tegelijkertijd wel dat die ruimte er komt. Want als je onderdeel bent van Europa, wil je ook met de trein van A naar B. Het is denk ik ook belangrijk dat de internationale monitor in het kader van International Rail Passenger Transport laat zien dat het aanbod in ieder geval gegroeid is en ook dat sommige treinen sneller rijden. Je ziet ook meer aanbod in de grensregio's. Dat lijken me allemaal echt belangrijke vaststellingen.

We gaan in drieën ermee aan de slag. Dat is de capaciteitsdiscussie. Dat is echt met alle vervoerders die er nu zijn in Nederland helemaal geen makkelijke discussie, maar het moet wel, want je wil ruimte creëren voor internationaal vervoer. De ticketing werd genoemd. Dat is een heel belangrijke vanuit de Europese Commissie. Daarmee moet het makkelijker worden als je gebruikmaakt van internationaal vervoer om het liefst met één ticket uiteindelijk die reis te kunnen maken, ook al moet je overstappen. Tegelijkertijd snapt iedereen dat als je zo veel vervoerders hebt, het wel even tijd kost voordat je dat voor elkaar hebt. Ik vind het wel een heel belangrijk initiatief vanuit Europa. Dan het derde wat we doen. Ik was in Berlijn en vorige week ook in Antwerpen om met de Belgische collega te spreken. We hebben het er met zijn drieën over gehad of we elkaar zouden kunnen gaan steunen om juist in die internationale verbindingen wat meer tempo te maken en elkaar ook te supporten. Iedereen heeft geld tekort. Dat geldt in Duitsland, dat geldt in België en dat geldt hier in Nederland. Als je je kunt focussen op een aantal trajecten, heb je kans dat het toch wat sneller gaat en je soms ook in Brussel aandacht kunt krijgen voor ondersteuning van een aantal van die trajecten. Dus wat mij betreft is dat een belangrijk resultaat van de bezoeken aldaar.

Dan vroeg mevrouw Van Oosterhout nog: onderschrijft u dat internationale treinen breder toegankelijk en goedkoper moeten worden? Uiteraard onderschrijf ik die ambities voor een internationaal spoor. Tegelijkertijd zijn het natuurlijk ook wel de vervoerders die over de exploitatie gaan en die moeten bepalen wat de prijzen zijn. Dat neemt niet weg dat ik ervan uitga dat het natuurlijk ook iets met je businesscase doet naarmate er meer treinen kunnen rijden en ze sneller kunnen rijden. Zoals ik hiervoor al zei, is het daarom zo belangrijk dat je die capaciteitsdiscussie voert en dat je met de buren aan de slag gaat. Met ticketing, met zo'n soort instrument, kun je uiteindelijk het geheel aan internationaal vervoer beter maken.

Dan was er nog een specifieke vraag over Eurostar en Amsterdam. Dat is een wat ingewikkelde discussie. Ik voerde die ook al toen ik verantwoordelijk was voor een heel ander dossier, dus eigenlijk achtervolgt die me een beetje. Ik wil er dus ook graag van af. In het verre verleden heeft een bewindspersoon tegen Eurostar gezegd: je mag treinen laten rijden naar Londen, ongeveer 250 personen per trein en daar wordt ook de capaciteit van de KMar op aangepast. Waarom was dat nou belangrijk? Je hoeft namelijk helemaal niet de paspoortcontrole in Amsterdam te doen; die controle doe je pas als je uiteindelijk de grens over gaat. De discussie die we op dit moment met Eurostar hebben — volgens mij zijn we nu echt goed met hen in gesprek — gaat over het feit dat als zij meer mensen in die trein willen, de capaciteit van de KMar daarop aangepast moet worden en dat daarvoor betaald moet worden. Dat is de discussie die we nu voeren. Is dat leuk? Dat is niet leuk. Dat is niet leuk voor Eurostar, maar ook niet voor de mensen die naar Londen willen. Desalniettemin voeren we volgens mij nu echt het goede gesprek.

Het is ook belangrijk — ik ben er een paar weken geleden zelf gaan kijken — dat we die eGates nu echt oppakken, ook omdat de KMar heeft gezegd: we geloven dat die eGates

kunnen gaan helpen. U moet zich voorstellen: het is echt een hele nauwe ruimte. Het hele Amsterdamse station wordt verbouwd. Die dingen moeten dus wel ergens komen, want anders wordt het ongezond voor de mensen die er werken en voor de mensen die in die trein moeten. Desalniettemin hebben we nu ook de afspraak met de KMar dat we die eGates echt serieus gaan bekijken. Ik hoop in de komende maanden tot een soort slotsom te komen.

Dat waren de vragen over het internationale treinverkeer.

De **voorzitter**:
U heeft nog twee interrupties, van mevrouw Van Oosterhout en meneer Klos. Mijn vraag is om zowel de interrupties als de antwoorden een beetje compact te houden.

Staatssecretaris **Bertram**:
Ik doe mijn best.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Veel dank voor de beantwoording. Ik heb nog een vraag over die internationale treintickets. Ik hoor dat er gesteld wordt dat de ticketprijs op een gegeven moment misschien wel omlaag gaat als de businesscase maar goed genoeg is. De overheid kan daar natuurlijk ook op sturen, want er is natuurlijk ook een pakket aan btw en fossiele subsidies. We hebben dus ook als overheid wel degelijk invloed op het gelijke speelveld als het gaat om de treintickets versus de vliegtickets. Ik ben benieuwd hoe daarop wordt gereflecteerd.

Staatssecretaris **Bertram**:
Zoals ik al zei bij die drietrap, denk ik dat het allereerst van belang is dat we dat gaan aanpakken, dus dat we met de buurlanden tot iets vergelijkbaars komen en dat we die ticketing organiseren. Het is nu namelijk nogal een diffuus speelveld. Vervolgens moeten we ook met die vervoerders kijken hoe die businesscase er dan uitziet. Ik hoop dat we het er met elkaar over eens kunnen zijn dat hoe vaker en hoe sneller die trein gaat — dat is cruciaal — hoe beter zo'n businesscase in elkaar zit, want anders betekent het dat je daar behoorlijk wat aan moet bijbetalen. Ik wil u graag toezeggen dat we … Ik kom binnenkort, in het voorjaar, met een nota over het internationale treinverkeer. Daar ga ik dit aspect zeker in meenemen.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Meneer Klos.

De heer **Klos** (D66):
Ik hoorde de staatssecretaris zeggen dat het voorstel van de Europese Commissie om het mogelijk te maken om gewoon makkelijk een kaartje te boeken voor Europees treinreizen, een belangrijk voorstel is. Dat vind ik ook, want het is nu een nachtmerrie; je moet zo ongeveer hogere wiskunde hebben gestudeerd om ervoor te zorgen dat je verschillende treintickets voor verschillende landen kan kopen. Daar moet een einde aan komen. Kan ik er dan dus ook van uitgaan dat Nederland voorstander is van het voorstel en eraan gaat trekken om ervoor te zorgen dat we dat voorstel tot een goed einde brengen?

Staatssecretaris **Bertram**:
We doen ons best, maar het hangt natuurlijk wel van de uitwerking af. Uiteindelijk hebben we ook vervoerders nodig die daarmee hun werk kunnen gaan doen. Ik probeer het heel kort te houden, maar om u een voorbeeld te geven: er is ooit een Onderwegpas geweest. Uiteindelijk bleek het voor vervoerders ontzettend lastig toe te passen. Wat we vooral met het ticketingsysteem moeten doen, is dat het toepasbaar is voor de vervoerders. Dat is natuurlijk wel waar we naar kijken. Maar ik ben niet voor niks enthousiast over dat systeem, dus volgens mij gaan we ons best doen om het voor elkaar te krijgen.

De heer **Klos** (D66):
Misschien een nog wat algemenere vraag. De staatssecretaris begon met een lofrede over wat de burgers in het burgerberaad hebben gedaan. Wat heeft zij nou geleerd van het instrument in algemene zin? Hoe kunnen we daarnaar kijken en wat kunnen we ervan leren?

Staatssecretaris **Bertram**:
Wat ik ervan geleerd heb, ook in het gesprek — maar ik hoop daar zaterdag mee door te gaan — is dat zo'n grote groep in staat is om in een aantal sessies uiteindelijk toch tot een aantal voorstellen te komen waar een meerderheid achter kan staan. Ik noem ook het feit dat je dat gesprek op een goede manier met elkaar voert en dat je probeert elkaars standpunten te begrijpen. Je zou zeggen "het ligt zo voor de hand", maar als je dan hoort hoe iedereen zijn best heeft gedaan om dat te doen, ook al zit je op een volstrekt verschillend politiek veld, dan zeg ik: ja, dat is knap.

Dan heb ik volgens mij nog twee vragen. De eerste gaat over het dalurenticket. In het vorige commissiedebat heb ik gezegd dat ik het op me heb genomen om aan de ene kant ervoor te zorgen dat het ov ook doelmatiger kan zijn. In elke regio zijn we in het kader van Elke regio telt! op alle verschillende manieren aan het bezien welke vervoersstromen er zijn, van de taxi tot, in sommige gebieden, de watertaxi. Dat hebben ze ook in Zeeland gedaan. Het is heel belangrijk om ervoor te zorgen dat mensen van a naar b kunnen, ook in gebieden waar dat helemaal niet zo makkelijk is.

Het tweede punt is dat je dan alsnog zult zien dat er ook huishoudens zijn voor wie het ov duur blijft. Dat betekent dat je daar echt wel oog voor moet hebben en dat we daarmee aan de slag moeten. Wat ik in het commissiedebat heb beloofd, is dat ik samen met de vervoerders evalueer hoe het met het zomerticket is gegaan. Binnenkort krijgen we de resultaten daarvan. Tegelijkertijd heb ik gezegd: ik ga er niet op wachten. Ik wil er wel mee door, want voordat je het weet, ben je maanden verder. Ik heb beloofd dat ik in het voorjaar met een voorstel kom. Ik ben inmiddels natuurlijk in gesprek met vervoerders. Met een aantal specifieke vervoerders ben ik bezig te bezien hoe zij al een aantal van de problemen hebben kunnen tackelen.

Tot slot had ik een vraag van mevrouw Müller over de fiets. Ik zou daarover twee dingen willen zeggen. Als je kijkt naar de regio en als je kijkt naar de regionale mobiliteit, dan vind ik het juist zo van belang om het hele spectrum te bekijken, inclusief de fiets, want de fiets is vaak de eerste en de laatste mijl van de afstand die iemand moet afleggen. Daarom hebben we laatst ook 24 miljoen voor de doorfietsroutes uitgetrokken. Dat klinkt allemaal zo simpel, maar ik denk dat wij er trots op mogen zijn dat we best veel op de fiets zitten, maar ook dat het onderdeel is van ons systeem. Ik wil echt proberen om dat een nog belangrijker onderdeel daarvan te laten zijn.

Hoe kunnen we dat nu ondersteunen, ook fiscaal? Voor de Kamer hebben we de fiscale opties onlangs in beeld gebracht. Dan zie je dat er fiscaal eigenlijk al best veel kan. Je mag tot €0,25 per kilometer vergoeden. Je mag als werkgever ook een hogere vergoeding geven. Het lijkt alsof het minder gebruikt wordt dan mogelijk is. Wat we in een volgend onderzoek doen en waar we hopelijk medio 2027 op terug gaan komen, is nog eens een keer heel goed kijken naar de resultaten. Ook gaan we kijken of er nog andere manieren zijn; we gaan bijvoorbeeld nog eens bekijken hoe de leasefietsregeling verder ondersteund kan worden. Dan gaat dat naar de Kamer.

De **voorzitter**:
Dank aan de staatssecretaris. Tot slot is het woord aan de minister van Binnenlandse Zaken.

Minister **Heerma**:
Voorzitter. Ik ben niet al te best bij stem, maar ik ga toch proberen me door mijn termijn heen

te slaan. Ik wil me aansluiten bij de minister van KGG en de staatssecretaris van IenW. Ook wil ik de 175 deelnemers aan het Nationaal Burgerberaad Klimaat bedanken, die hun tijd en energie hierin gestoken hebben. Ik kijk ernaar uit om zaterdag met de deelnemers het gesprek, ook in evaluerende zin, voort te zetten. Het feit dat zelfs op dit tijdstip hier nog zo veel deelnemers van het burgerberaad op de publieke tribune zitten, zegt ook iets over de betrokkenheid van de deelnemers. Ik kan me heel wat debatten op dit tijdstip herinneren waarbij de publieke tribune een stukje leger was.

De staatssecretaris van IenW refereerde net al aan het gesprek dat wij voor de zomer met de deelnemers hadden. Daarvan herinner ik mij dat ik met participanten van het burgerberaad gesproken heb die in het burgerberaad aan weerszijden van het politieke spectrum startten, en elkaar daar in het gesprek gevonden hebben, ondanks grote verschillen. Op de vraag hoe dat kwam, was het antwoord: dat kwam omdat we écht met elkaar gesproken hebben en ook écht naar elkaar geluisterd hebben. Ik meen dat een van de deelnemers ook zei: daar kunnen jullie nog wat van leren.

Ik ben van mening dat invloed en zeggenschap van burgers besluitvorming kunnen verrijken. Daarom zijn we er nationaal en decentraal mee bezig om te zoeken naar vormen die de representatieve democratie kunnen aanvullen en versterken. Ik denk dat het burgerberaad daarbij een zeer kansrijke vorm is. Een burgerberaad kan ook ons als politiek helpen richting en prioriteit te geven aan complexe en soms gepolariseerde vraagstukken vanuit waarden als eerlijkheid en rechtvaardigheid. De minister van KGG had het er volgens mij net over dat het geen ideeënbus is, maar wel kan bijdragen aan draagvlak en het vinden van overeenstemming. Daarbij bracht het Nationaal Burgerberaad Klimaat mensen samen met uiteenlopende standpunten en achtergronden. Tussen hen ontstond wederzijds begrip.

Als minister van Binnenlandse Zaken is mijn betrokkenheid en de betrokkenheid van mijn departement niet primair gericht op klimaat, maar wel op het trekken van lessen en leren richting de toekomst; de heer Klos van D66 had het daar net ook over. De evaluatie die deze week naar de Kamer is gestuurd, geeft handvatten voor die geleerde lessen. Zo wordt er geadviseerd om een toekomstig nationaal burgerberaad een meer afgebakende vraag mee te geven. Daarnaast volgt uit de evaluatie het advies om te kijken hoe de samenleving meer betrokken kan worden bij een volgend burgerberaad. Ik noem daarbij nog meer gebruikmaken van surveys. Ik ben op dit moment, op advies van onderzoekers, aan het kijken naar gepaste oplossingen voor zowel de deelnemersvergoeding als loting, wat ook uit de evaluatie kwam.

Ik ben ook nieuwsgierig naar de gesprekken met de deelnemers zelf, naar wat de lessen zijn die zij nog mee willen geven richting deze evaluatie. De Kamer heeft onlangs in een commissiedebat — dat was het commissiedebat Participatieve democratie en burgerschap — aangekondigd een rondetafel te willen organiseren over het principe van burgerberaden. Daar zullen waarschijnlijk de woordvoerders Binnenlandse Zaken bij aanwezig zijn. Het is niet aan mij om de Kamer te controleren, maar hier zittend met de woordvoerders Klimaat, die volgens mij meer betrokken zijn geweest bij dit onderwerp, zou ik het advies willen geven om jullie perspectief mee te geven aan de commissieleden BZK die een dergelijke hoorzitting gaan doen. Ik ga hier zelf ook mee aan de slag. Ik ben voornemens in het voorjaar van aankomend jaar met een brief te komen over hoe wij de lessen van dit burgerberaad meenemen in het vormgeven van toekomstige burgerberaden.

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank aan de minister. Dat is een heldere oproep. Ik heb hem gehoord. We gaan direct door naar de tweede termijn van de zijde van de Kamer. Ik begin bij de heer Klos, indien u dat wenst natuurlijk.

De heer **Klos** (D66):
Ja, voorzitter. Ik grijp graag de kans om de deelnemers nogmaals te bedanken. We stonden hier vorige week met de Klimaatbegroting. Toen werden wij het voorprogramma van de tweede termijn van het Belastingplan. Vandaag waren wij het hoofdprogramma na de derde termijn van het Belastingplan. Dat smaakt toch naar meer en dat voelt ook beter. Dat is dankzij u. Ik wil de bewindspersonen bedanken voor de beantwoording. Fijn dat het kabinet zo serieus omgaat met de adviezen die het burgerberaad geeft.

Ik denk wel dat we nog best wat werk te verzetten hebben om ervoor te zorgen dat de dingen die nog openstaan, een kwart van de aanbevelingen, daadwerkelijk beleid worden. Ik heb er begrip voor dat er voor sommige dingen gewacht moet worden op internationale besluitvorming, op Europese besluitvorming, maar als we dingen nationaal kunnen doen, laten we dat dan alsjeblieft in het voorjaar van 2027 doen, want we hebben een grote opgave voor het klimaat. We hebben een mandaat gekregen van een afspiegeling van de samenleving om dat daadwerkelijk te doen en niet alleen te kijken naar verduurzaming van de industrie, windmolens en zonnepanelen, maar ook naar gedrag, wat we eten, wat we gebruiken en hoe we reizen. Dus veel dank en tot de volgende keer.

De **voorzitter**:
Dank aan u, meneer Klos. Mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Dank u wel, voorzitter. Ik wil me graag aansluiten bij de woorden van dank. Op dit tijdstip zien we niet vaak nog zo veel mensen op de publieke tribune. De dank gaat natuurlijk verder dan alleen voor jullie aanwezigheid vanavond. Ik denk dat we kunnen terugkijken op een ontzettend waardevol proces, met ontzettend goede aanbevelingen. Misschien kan het kabinet nog wat aangespoord worden om daar nog verder mee aan de slag te gaan. Allereerst dus dank aan de mensen van het burgerberaad voor hun aanwezigheid. Ik dank ook de collega's van dit debat. Ik denk dat dit debat een iets andere toon had dan we gewend zijn, maar ik denk dat we goed naar elkaar hebben geluisterd, dat we goed van elkaar gehoord hebben wat we belangrijk vinden en waar we nog verder aan kunnen werken. Dat is, denk ik, ook iets wat we kunnen voortzetten de komende tijd. Uiteraard ook dank aan de bewindspersonen voor de beantwoording.

Zoals ik al zei, heb ik nog twee moties om ervoor te zorgen dat de aanbevelingen niet in een la belanden en we hier echt verder mee aan de slag gaan.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het Nationaal Burgerberaad Klimaat een uitgebreid advies heeft opgeleverd met 82 aanbevelingen voor beter klimaatbeleid;

overwegende dat het zowel voor het draagvlak voor klimaatbeleid als ook voor het instrument van een burgerberaad cruciaal is dat zichtbaar is wat er met het advies van het Burgerberaad Klimaat gebeurt;

verzoekt de regering de komende twee jaar per deelaanbeveling inzicht te geven in de stand van zaken van de opvolging, en waar relevant daarbij een tijdlijn en financiële dekking met de Kamer te delen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Van Oosterhout.

Zij krijgt nr. 1592 (32813).

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Tot slot.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het kabinet over achttien deelaanbevelingen van het Nationaal Burgerberaad Klimaat later wil besluiten;

constaterende dat het kabinet aangeeft dat de Voorjaarsnota 2027 het eerstvolgende moment is om financiële besluiten over deze aanbevelingen te nemen;

verzoekt de regering de deelaanbevelingen waarover later wordt besloten, waaronder die op het gebied van reparatie, voedselverspilling en internationale treinen, mee te nemen in de voorjaarsbesluitvorming over het aanvullende klimaatpakket,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Van Oosterhout.

Zij krijgt nr. 1593 (32813).

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Voordat u gaat, heeft u nog een vraag van de heer Jumelet.

De heer **Jumelet** (CDA):
Ik heb een vraag over uw eerste motie. In het dictum vraagt u om een jaarlijkse voortgangsrapportage over de deelaanbevelingen en vervolgens ook om financiële dekking. Ik kan me ook voorstellen dat we dat gewoon jaarlijks meenemen in de KEV, en dat we deze aanbevelingen ook zo veel als mogelijk terug zien komen in het klimaatpakket. Ik ben even op zoek naar wat we allemaal nog extra zouden moeten gaan doen naast dat wat we al jaarlijks rapporteren.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ik ben natuurlijk geen voorstander van overbodige dingen. Ik denk allereerst dat het heel goed is dat we nu bij het voorjaarspakket gaan kijken wat we kunnen doen en dat we vervolgens ook heel duidelijk kijken … Kijk, ik denk niet dat we bij het voorjaarspakket alles kunnen meenemen. Dan blijft er nog steeds een gedeelte over, met aanbevelingen die wel heel goed zijn. Kunnen we nou niet kijken hoe we er toch voor kunnen zorgen dat we die niet vergeten, hoe we die in onze achterzak kunnen houden en hoe we die alsnog op een later moment kunnen inzetten? Dat zou, denk ik, heel waardevol zijn. Dat is wel iets anders dan wat er bijvoorbeeld bij de KEV gebeurt.

De heer **Jumelet** (CDA):
Die verduidelijking wilde ik graag, omdat ik denk dat we er baat bij hebben, zeker als het

gaat om het opvolgen van die aanbevelingen, als we het allereerst terugzien in het klimaatpakket. Wat er daarna komt … Ik zou me kunnen voorstellen: dat is dan, dat is later. Ik zou allereerst willen zeggen: neem het nou gewoon mee in het voorjaar.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):
Ik denk dat heel erg belangrijk is om het mee te nemen in het voorjaar, maar ik denk ook dat het heel belangrijk is, ook voor de mensen die hier aanwezig zijn, dat het na het voorjaar niet ophoudt en dat we iets van houvast hebben wat betreft hoe we daar later nog op terug kunnen vallen.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Mevrouw Teunissen voor uw tweede termijn. Gaat uw gang.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Dank u wel, voorzitter. Ik vind het mooi om te zien dat heel veel partijen en ook het kabinet graag de aanbevelingen van het burgerberaad verder willen brengen. Ik vind dat echt hoopvol, en dat straalt dit debat ook uit.

In dat kader heb ik nog twee moties. De eerste luidt als volgt.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het Burgerberaad Klimaat pleit voor langere garantieperiodes om de levensduur van producten te verlengen, met 94% steun;

verzoekt de regering per productcategorie uit te werken welke langere garantie- en reparatieverplichtingen haalbaar zijn, nationaal en onder de Europese ecodesignwetgeving, en hierover voor de zomer met een voorstel naar de Kamer te komen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Teunissen en Klos.

Zij krijgt nr. 1594 (32813).

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Dan een over het openbaar vervoer. De staatssecretaris heeft aangegeven met het zomerticket aan de slag te zijn. Wij willen dat graag uitbreiden naar de tram, de bus en de metro, zodat het openbaar vervoer voor veel meer mensen betaalbaar wordt.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het Burgerberaad Klimaat met 86% steun pleit voor beter openbaar vervoer;

constaterende dat de Kamer al heeft aangenomen dat een structureel dalurenticket voor trein, bus en metro wordt uitgewerkt;

verzoekt de regering binnen zes maanden met een concreet tijdpad te komen voor de uitvoering van het advies over beter openbaar vervoer en de uitwerking van een structureel

dalurenticket,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Teunissen en Van Oosterhout.

Zij krijgt nr. 1595 (32813).

Dank u wel. Meneer Kops.

De heer **Kops** (PVV):
Dank u wel.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat aan het klimaatberaad als hoofdvraag is voorgelegd: "Hoe kunnen we als Nederland eten, spullen gebruiken en reizen op een manier die beter is voor het klimaat?";

overwegende dat hiermee de uitkomst "beter voor het klimaat", oftewel "méér klimaatbeleid", bij voorbaat al vaststond;

verzoekt de regering de adviezen van het klimaatberaad naar de prullenbak te verwijzen en nooit meer een klimaatberaad te organiseren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Kops.

Zij krijgt nr. 1596 (32813).

De heer **Kops** (PVV):
Dank u.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Meneer Jumelet.

De heer **Jumelet** (CDA):
Dank u wel, voorzitter. Ook nogmaals dank aan de aanwezigen op de tribune in de plenaire zaal voor het zo lang aanwezig zijn. Er is heel veel werk verzet. U verdient het ook hiervoor alle aandacht te krijgen. Dank ook aan het kabinet voor de beantwoording. Ik denk dat het goed is om dit verder te brengen met elkaar.

Dit brengt me nog wel tot de volgende vraag. Ik hoorde dat de minister van BZK gaat kijken naar: hoe ga je verder met het burgerberaad, hoe ga je dat misschien nog verder brengen? Uiteraard lerend en vervolgens: wat gaan we daarmee doen in de opvolging? Misschien kan de minister daarbij de vraag meenemen welk onderwerp daarvoor geschikt is. Het is goed dat we nu klimaat aan de orde hebben gehad, een heel actueel thema. Ik zou me echter ook kunnen voorstellen, mocht het komen tot een vervolg van dit burgerberaad, dat we kijken naar het te kiezen onderwerp en ook naar hoe de Kamer daarbij wordt betrokken.

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank aan u, meneer Jumelet. Mevrouw Müller.

Mevrouw **Müller** (VVD):
Dank u wel, voorzitter. Goed dat we vandaag dit debat hebben gehad. Ik hoop dat dit een mooie afsluiting was. U gaat zaterdag nog met het kabinet praten, maar ik hoop dat u straks met een fijn gevoel dit huis verlaat.

Ik heb in mijn betoog aangegeven dat u wat klimaat betreft verschillend dacht over bepaalde dingen en dat wij dat in de Kamer ook doen. Voor de VVD geldt dat wij niet alle aanbevelingen zomaar willen overnemen, omdat wij naast klimaat nog verschillende andere belangen te wegen hebben. U heeft bijvoorbeeld een specifieke aanbeveling gedaan over de Spaanse wet tegen voedselverspilling. Tijdens de rondetafel zei de stichting die zich bezighoudt met voedselverspilling juist tegen ons: voer nou weer geen nieuwe nationale wetten in, maar kijk juist hoe je de Nederlandse aanpak op basis van vrijwilligheid in de keten samen kunt versterken. Ik roep het kabinet dan ook op: kijk goed naar de maatregelen en aanbevelingen die vanuit het klimaatberaad komen, maar weeg daarbij altijd de andere belangen mee en kijk altijd specifiek of het in Nederland past. Het liefst regelen we dingen op Europees niveau.

Daar wil ik het bij laten. Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, mevrouw Müller. Dan zijn we aan het einde gekomen van de tweede termijn van de zijde van de Kamer. Het kabinet heeft aangegeven vijf minuten nodig te hebben, dus schors ik voor vijf minuten, tot 23.40 uur.

De vergadering wordt van 23.35 uur tot 23.40 uur geschorst.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering. Ik geef het woord aan de minister voor de appreciatie van de moties en de beantwoording van de openstaande vraag.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:
Dank u wel, voorzitter. De motie op stuk nr. 1592, van mevrouw Van Oosterhout, verzoekt om inzicht te geven in de stand van zaken en, waar relevant, tijdlijnen en financiële dekking met de Kamer te delen. Oordeel Kamer.

De motie op stuk nr. 1593 is ook van mevrouw Van Oosterhout. Die verzoekt om de deelaanbevelingen waarover later wordt besloten, mee te nemen in de voorjaarsbesluitvorming over een aanvullend klimaatpakket. Ook oordeel Kamer.

De motie op stuk nr. 1594 is van mevrouw Teunissen en de heer Klos en verzoekt om per productcategorie uit te werken welke langere garantie- en reparatieverplichtingen haalbaar zijn. Ook oordeel Kamer. Zoals ik al zei, is het Europees geregeld onder de Ecodesignverordening. Daar ijveren we hard voor, maar we onderzoeken dus ook of het Nederlandse garantiestelsel verbeterd kan worden. Na de onderzoeken, die in juni 2027 gereed zijn, komen we daar op terug. Daarom oordeel Kamer.

De motie op stuk nr. 1595 laat ik aan de staatssecretaris.

De motie op stuk nr. 1596, van de heer Kops, is ontraden.

Voorzitter. Dan was er nog een vraag van de heer Klos over de doorrekening van het CO_2-effect. Dat kunnen we inderdaad niet zo. Daarvoor moet echt een hele herberekening

plaatsvinden. Daarom zei ik al tegen de heer Klos dat we in het voorjaarspakket meenemen wat die keuzes nog doen. Dat kunnen we op die manier meenemen.

Er was inderdaad nog een vraag over wat er kan bij reparatie en garantie. Dat wordt dus meegenomen in die brief. Dat is namelijk voor een deel bij de collega van EZK. Maar als we daar toch op terugkomen medio 2027, nemen we dat mee.

Dat was het, voorzitter.

De **voorzitter**:
Waarvoor dank. De staatssecretaris voor de laatste motie van de avond.

Staatssecretaris **Bertram**:
Voorzitter. De motie op stuk nr. 1595 gaat over het structurele dalurenticket. Oordeel Kamer. Ik wil daar nog twee dingen bij zeggen. Ik ben op dit moment met de vervoerders in gesprek om te kijken hoever we daarin kunnen komen. Dat betekent ook dat ik bij dat concrete tijdpad ook aangeef via welke route ik denk dat het het beste kan en wat de financiële consequenties zijn.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Tot slot is het woord aan de minister van Binnenlandse Zaken.

Minister **Heerma**:
Dank, voorzitter. Er is mij nog één vraag gesteld in tweede termijn. Dat betreft de dubbele vraag of ik in de brief die ik volgend jaar voor de zomer stuur, in het tweede kwartaal, ook in zal gaan op geschikte onderwerpen voor een volgend burgerberaad. Het antwoord daarop is ja. De vervolgvraag daarbij is of ik dan ook wil ingaan op de betrokkenheid van de Kamer. Ook de vraagstelling van het afgelopen burgerberaad over klimaat is in goede samenwerking tussen Kamer en kabinet tot stand gekomen. Dat is ook voor het vervolg de insteek. Daarom verwees ik er ook al naar dat ik het een goed idee vind — het is aan de Kamer zelf — om een rondetafel te organiseren, zodat de Kamer zich er op die manier zelf ook over kan buigen. Maar we zullen dit in het vervolg ook in goede samenspraak tussen Kamer en kabinet vormgeven.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik dank de leden van het kabinet voor de beantwoording. Ik dank de leden van de Kamer voor de aanwezigheid. En u op de publieke tribune, fijn dat u er was en dank voor uw geduld.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**:
Ik sluit de vergadering van donderdag 12 november.

(Applaus)

Sluiting

Sluiting 23.42 uur.